

LAPSEN TUKEMINEN SURUSSA
SEURAKUNNAN SURURYHMÄSSÄ PORISSA

Teija Julmala & Marianne Salminen
Opinnäytetyö, kevät 2012
Diakonia-ammattikorkeakoulu,
Diak Länsi, Pori
Sosiaalialan koulutusohjelma
Diakonisen sosiaalityön suuntautumis-
vaihtoehto
Sosionomi (AMK) +
Diakonin virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Julmala, Teija ja Salminen, Marianne. Lapsen tukeminen surussa seurakunnan sururyhmässä Porissa. Diak Länsi, Pori, kevät 2012, 60 s, 2 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, Diakonisen sosiaalityön koulutusohjelma, sosionomi (AMK) + diakonin virkakelpoisuus + lastentarhanopettajan virkakelpoisuus.

Opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia, miten lasta tuetaan surussa seurakunnan sururyhmässä sekä mitä kehitettävää siinä olisi. Tutkimus painottuu diakoniatyöntekijöiden näkökulmaan lapsen tukemisessa surussa. Tutkimus pohjautuu osittain Porin seurakuntayhtymän vuonna 2009 järjestettyyn ensimmäiseen lasten sururyhmään.

Teoriaosuudessa käsitellään surua yleisesti, lapsen surua ja sururyhmiä. Tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen. Aineisto on kerätty joulukuussa 2011 sekä tammikuussa 2012. Neljää Porin seurakuntayhtymän diakoniatyöntekijää haastateltiin. He ovat vetäneet sekä lasten että aikuisten sururyhmiä. Aineisto on kerätty teemahaastatteluilla ja aineistoa analysoitu teemoittelulla.

Tutkimustulosten mukaan tärkeintä lapsen tukemisen kannalta sururyhmässä ovat toiminnalliset keinot, vertaistuki sekä kasvatuskumppanuus. Tuloksissa tuli myös esille, että sururyhmän vetäjän ammattitaito ja motivaatio kuten myös lasten kehitystasojen huomiointi on tärkeää sururyhmän vetämisessä. Kehittämishaasteina tärkeimpinä esille nousi sururyhmätoiminnan säännöllisyys, lasten- ja nuortenohjaajien tarve sururyhmien vetäjiksi, trauman tai psyykkisen sairauden huomioiminen sekä pojan suru.

Johtopäätöksinä voidaan todeta, että Porin seurakuntayhtymän sururyhmissä lasta tuetaan surussa hyvin. Toimintaa voisi kehittää, mutta toiminnan jatkuminen sellaisenaan on riittävää lapsen tukemiseen.

Asiasanat: lapsen suru, sururyhmä, kvalitatiivinen tutkimus

ABSTRACT

Julmala, Teija and Salminen, Marianne
To Support Children in Their Grief in Parish Grief Groups in Pori.
60 p., 2 appendices. Language: Finnish. Pori, Spring 2012.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Option in Diaconal Social Work. Degree: Bachelor of Social Services. + Deacon + Kindergarten Teacher.

The aim of the study was to find out how to support children in parish grief groups and what developments there would be. The study focused on the views of the diaconal workers supporting children in grief. The study was partly based on the first children's grief group that was arranged by Pori Union of Parishes in 2009.

The theoretical part of the study deals with grief, children's grief and grief groups. The study was qualitative. The material was collected in December 2011 and in January 2012 by interviewing four diaconal workers from Pori Union of Parishes. They had led both children's and adults' grief groups. The material was collected by theme interviews and it was analysed by theming.

According to the results, the most important things when supporting children are functionality, peer support and partnership in upbringing. The results showed that the grief group leaders' skills and motivation are important. Knowing children's development is also important. The main results in developmental challenges in the study are that grief groups should be arranged regularly. There's also need for children's instructors and youth workers. Other results showed that a trauma or another psychological illness and also boys' grief should be noticed.

Pori Union of Parishes is supporting children well. There are some developmental challenges but the work is already good enough to support children in grief.

Keywords: children's grief, grief group, qualitative method

SISÄLLYS

1 OPINNÄYTETYÖMME LÄHTÖKOHDAT.....	6
2 MITÄ ON SURU?.....	8
2.1 Surun määrittelyä.....	8
2.2 Vanha surukäsitys ja suruteoriat.....	9
2.3 Surureaktiot ja surutyön tehtävät.....	11
3 LAPSEN SURU.....	13
3.1 Menetyksen ymmärtäminen lapsen ikäkausien mukaan.....	14
3.2 Kuolemasta kertominen ja lapsen auttaminen surussa.....	15
4 SURURYHMÄ.....	18
5 LASTEN SURURYHMÄ.....	20
5.1 Lasten sururyhmän tapaamiskerrat.....	21
5.2 Lasten sururyhmä Porissa.....	25
5.3 Kasvatuskumppanuus lasten sururyhmissä.....	26
5.4 Aikaisemmat tutkimukset aiheesta.....	27
6 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TOTEUTTAMINEN.....	28
6.1 Kvalitatiivinen tutkimus ja teemahaastattelu.....	28
6.2 Teemoittelu.....	29
6.3 Tutkimusprosessin kuvaus.....	30
7 TUTKIMUSTULOKSET: MITEN LASTA TUETAAN SURUSSA?.....	33
7.1 Lasta autetaan toiminnallisilla keinoin.....	33
7.2 Kuolemasta puhutaan konkreettisesti lapsen kehitystaso huomioiden.....	34
7.3 Lapsi saa vertaistukea pienryhmätoiminnasta.....	35
7.3.1 Vertaistukea sisaruksista?.....	35
7.4 Vanhempien tukeminen ja kasvatuskumppanuus.....	36
7.5 Ei liian varhaisessa vaiheessa sururyhmään.....	37
7.6 Työntekijän kiinnostus, kokemus & voimavarat.....	37
8 TUTKIMUSTULOKSET: MITÄ KEHITETTÄVÄÄ OLISI?.....	39
8.1 Säännöllinen toiminta.....	39
8.2 Markkinointi.....	40
8.3 Lasten- ja nuortenohjaajien tarve sururyhmien vetäjiksi.....	41
8.4 Työpareittain toimiminen.....	41
8.5 Ei tarvetta lisätä sururyhmäkoulutusta.....	42

8.6 Oma ryhmä samanlaisen menetyksen kokeneille.....	42
8.7 Trauman tai psyykkisen sairauden huomioiminen.....	43
8.8 Pojan suru.....	43
9 JOHTOPÄÄTÖKSET TUTKIMUSTULOKSISTA.....	45
10 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS.....	49
11 POHDINTA.....	51
11.1 Vertailu aikaisempiin tutkimuksiin.....	51
11.2 Jatkotutkimusideoita.....	52
11.3 Oman työn arviointia.....	53
LÄHTEET.....	55
LIITE 1 Teemahaastattelurunko.....	59
LIITE 2 Esimerkki teemoittelusta.....	60

1 OPINNÄYTETYÖMME LÄHTÖKOHDAT

Lapsi tuntee yhtä lailla surua kuin aikuinen. Lapsi saattaa kuitenkin piilottaa surun tunteensa aikuiselta, minkä takia tarvitaan tarkkanäköisyyttä ja ymmärrystä, että läheisen kuolema vaikuttaa myös lapseen syvästi. Sururyhmissä lapsi saa vertaistukea ja konkreettisia keinoja käsitellä suruun ja kuolemaan liittyviä tunteita ammattitaitoisen työntekijän kanssa. Lapsi saa mahdollisuuden purkaa suruaan ja esittää kuolemaan liittyviä kysymyksiä turvallisessa ympäristössä.

Opinnäytetyömme aiheena on lapsen tukeminen surussa sururyhmässä. Tavoitteenamme on tutkia, miten lasta tuetaan surussa sekä mitä kehitettävää siinä olisi. Tutkimus toteutetaan haastattelemalla seurakunnan työntekijöitä, jotka ovat vetäneet sururyhmiä Porissa. Haastateltavamme ovat kohdanneet työssään surevia lapsia sekä henkilökohtaisesti että saaneet siihen myös koulutusta. Tutkimuksemme teoria sekä tutkimustulokset pohjautuvat osaksi Porissa vuonna 2009 järjestettyyn lasten sururyhmään. Lapsille suunnatusta sururyhmästä sekä rinnakkain toimineesta vanhempien ryhmästä oli positiivisia kokemuksia. Lasten sururyhmä tulisi ehdottomasti toteuttaa säännöllisesti. Sururyhmä on tukimuotona merkittävä.

Diakoniatyöntekijän tulee auttaa niitä, joiden hätä on suurin ja joita ei muulla tavoin auteta. Näillä periaatteilla lähdimme miettimään aihetta, joka liittyisi lapseen ja seurakuntaan. Seurakuntaharjoittelumme aikana heräsi mielenkiinto sururyhmätoimintaan. Selvitimme, että Porin seurakuntayhtymässä on ollut vain yksi lasten sururyhmä. Lapset on yleisesti seurakunnassa huomioitu hyvin. Seurakunnassa on esimerkiksi perhekirkkoja, kerhotoimintaa ja pyhäkouluja. Lapsen suru tuntui sopivalta ja ajankohtaiselta tutkimusaiheelta opinnäytetyölle. Työmme on työelämälähtöinen, koska tutkimustulokset pohjautuvat työntekijöiden näkemyksiin lapsen tukemisesta. Tutkimustuloksemme voivat myös olla hyödyllistä informaatiota sururyhmien vetäjille.

Aiheemme soveltuu sosionomi-diakonikoulutuksen lisäksi myös tavoittelemaamme lastentarhanopettajan kelpoisuuteen. Lapsen suru on tärkeä aihe, josta tulisi puhua enemmän. Lapsi ei pysty puhumaan surustaan samalla tavalla

kuin aikuinen. Sururyhmä toimii hyvänä tukena lapselle silloin, kun hän on valmis osallistumaan siihen.

Teoriaosuudessa käsittelemme yleisesti surua ja erikseen lapsen surua. Kerromme myös sururyhmistä ja perehdymme tarkemmin lasten sururyhmiin ja Porin seurakuntayhtymässä pidettyyn lasten sururyhmään. Sururyhmien lisäksi kerromme myös kasvatuskumppanuudesta ja vanhempien tukemisesta. Teoriaosuuden jälkeen kerromme tutkimuksestamme ja esittelemme tutkimustulokset tutkimuskysymyksiimme miten lasta tuetaan surussa sekä mitä kehitettävää siinä olisi. Opinnäytetyö on suunnattu niille, jotka kohtaavat surevia lapsia, oli se sitten työssä tai kotona.

2 MITÄ ON SURU?

Suru on moniulotteinen prosessi, joka syntyy kun ihminen menettää läheisen, johon hänellä on tunneside. Suru on normaali reaktio menetykseen. (Kaunonen 2000, 13.) Se on jonkin menetyksen, ikävän tapahtuman tai epämieluisan olotilan aiheuttama voimakas ja pitkäkestoinen mielihapan tunne, murhe. Se on erilaisia reaktioita menetykseen tai menetyksen uhkaan. Erilaiset tunteet, asenteet sekä käyttäytymiset ovat osa surua. Surevien ihmisten reaktiot sekä niiden kesto kuitenkin vaihtelevat. Suru ei ole ohimenevää, vaan sureva joutuu elämänsä kanssa. Surevan ihmisen persoonallisuus ja aikaisemmat menetykset, millaisesta menetyksestä on kyse, surevan saama tuki tai sen puute surutyön aikana vaikuttavat merkittävästi suruun. (Poijula 2002, 18.)

2.1 Surun määrittelyä

Toisin kuin suomen kielessä englannissa on monia surua kuvaavia sanoja, joilla on myös eri merkitykset. Grief on koettu suru eli menetystä koskevien ajatusten ja tunteiden kokonaisuus, jonka sureva kokee sisällään. Suru (Grief) on psykistä energiaa, joka syntyy ihmisen halusta säilyttää maailmansa samanlaisena kuin ennen menetystä ja toisaalta pakosta sopeutua menetystä seuraavaan uuteen tilanteeseen. Mourning on ilmaistu suru, mikä tarkoittaa sitä, että sureva ottaa surun sisältään ilmaisten sen itsensä ulkopuolella esimerkiksi itkemällä tai puhumalla kuolleesta. Sureminen (mourning) on pitkäkestoinen suruprosessin vaihe ja ilmenee myöhemmin. Sureminen on paranemisen alku, se auttaa surevaa työstämään menetystään ja saamaan takaisin toimintakykyisyytensä. (Poijula 2002, 19.)

Suruun liittyvät myös sopeutuminen ja kaipaaminen. Termi sopeutuminen kuvaa ihmisen sopeutumista menetykseen sisäisesti ja ulkoisesti. Sureva yrittää aluksi sopeutua surun välittömiin ja lyhytaikaisiin vaatimuksiin. Pitkällä aikavälillä sopeutumisella tarkoitetaan jatkuvaa työtä menetyksen luoman energian suuntaamiseksi. Sopeutumisen edellytyksenä on, että sureva muodostaa uudelleen

määritelmänsä itsestään, menetyksestään ja uskomusmaailmastaan. Kaipaamisen termi on taas määritelty sanoilla ikävöidä, surra, haluta, toivoa, havaita puuttuvaksi, etsiä, kysyä, tiedustella, olla jonkun tarpeessa, tarvita ja vaatia. On merkityksellistä, että surevalle annetaan lupa etsiä ja ilmaista kaipaustaan ja hyväksytään se. (Poijula 2002, 20.)

Suruun kuuluu vaihtelevia tunteita, kuten itkua ja kaipausta, vihaa ja syyllisyyttä. Surua eletään suremalla ja itkemällä. Ihmisillä on eri tapoja surra ja suruaika on yksilöllinen ja sen pituus voi vaihdella. Pisin ja vaikein surun tuska on silloin, kun esimerkiksi surijan ja kuolleen välillä on ollut katkeruutta ja puhumattomuutta. (Engström, Repo & Ryhänen 2004, 13.) Sureminen voi olla pelottavaa, tuskallista ja yksinäistä eivätkä mitkään sanat voi poistaa tuskaa. Se tulee kuitenkin siedettäväksi, kun uskoo siihen, ettei tuska kestä ikuisesti. Sureva oppii menetykseensä vähitellen. Toistojen kautta sureva oppii, ettei kuollut ihminen ole enää konkreettisesti olemassa. Odotus ja pettymys aiheuttavat ajan kuluessa lievemmän reaktion surevassa, kunnes tuska lievittyy. Kuolema ei merkitse suhteen loppumista, vaan sen muuttumista konkreettisesta yhdessäolon mahdollisuudesta mielikuvissa eläväksi suhteeksi. Jos sureva pystyy kohtaamaan menetyksensä saaden siihen riittävästi tukea, suru on kuin oppimisprosessi. (Poijula 2002, 21–22.)

2.2 Vanha surukäsitys ja suruteoriat

Surua voidaan käsitellä uuden ja vanhan surukäsityksen pohjalta. Vanha surukäsitys ja -teoria perustuvat psyykkisesti sairaista ja hoitoon hakeutuneista ihmisistä tehtyihin havaintoihin ja tutkimuksiin. Erityisesti leskeksi jääneet naiset olivat surututkimusten kohteena, minkä vuoksi teoria ei ole yleistettävissä kaikkiin ihmisiin. Sen tunteminen on kuitenkin tarpeellista, erityisesti surevalle. (Poijula 2002, 31)

1900-luvulla asiantuntijat uskoivat, että onnistuneen suremisen edellytyksenä on surijan irrottautuminen kuolleesta ja menneisyydestä. Tämän kiintymyssiteen katkaisemismallin mukaan jatkuvan kiintymyssiteen ylläpitämistä kuolleeseen

nykyisyydessä voidaan pitää oireena psyykkisistä ongelmista. Läheisen menetyksen jälkeisestä surusta toipumisen uskottiin olevan mahdollista vasta kiintymyssuhteen katkettua kuolleeseen. (Poijula 2002, 31–33.)

Lähtökohtana surukäsitykselle oli Sigmund Freudin määritelmä suremisesta prosessina, jossa libidon kiintymystä kuolleeseen ilmentävät muistot ja odotustilanne, törmäävät todellisuuteen, ettei kuollutta ole enää olemassa. Freud kuvasi lapsen kehitykseen liittyvää luopumista suorasta kiintymyksestä vanhempaa kohtaan (oidipaalinen rakkaus). Suru vapauttaa egon kiintymyksestä kuolleeseen, ja surutyön valmistuttua ego vapautuu ja tulee taas estottomaksi. (Poijula 2002, 31–33.)

Kehityopsykologi John Bowlby kehitti suruteorian, jossa oli neljä vaihetta: ensimmäisenä turtumus, toisena kaipaus, etsiminen ja viha, kolmantena hajaannus ja epätoivo sekä neljäntenä uudelleenorganisoituminen. Vanhan surukäsityksen mukaan kiintymyksestä kuolleeseen tulisi luopua, jotta voisi syntyä uusia kiintymyssuhteita. Vanhassa käsityksessä painotettiin unohtamista, vaikka todellisuudessa surevalla on voimakas tarve muistaa kuollutta. (Poijula 2002, 33–34.)

Elisabeth Kübler-Rossin surun vaihemalli on myös tunnettu. Mallin mukaan suru on viisivaiheinen, johon kuuluu kieltäminen, viha, kaupanteko, masennus ja hyväksyminen. Mallia ei ole tarkoitus noudattaa kirjaimellisesti, vaan ymmärtää surua paremmin ja selviytyä menetyksestä. Kaikki eivät koe jokaista vaihetta eivätkä edes tietyssä järjestyksessä. (Kübler-Ross & Kessler 2006, 22.)

Läheisen menettäneen ihmisen voi olla vaikea uskoa läheisensä kuolleen. Kielttäminen auttaa selviytymään menetyksestä ihmisen ollessa järkyttynyt. Se auttaa käsittelemään tunteita sopivassa määrin kerrallaan. Vihan vaihe tulee esille esimerkiksi suuttumalla vainajalle, ettei tämä huolehtinut itsestään tarpeeksi tai itselle ettei pystynyt estämään tapahtunutta. Kolmas vaihe on kaupanteko. Ennen menetystä tuntuu, että tekisi mitä tahansa, jotta ei menettäisi läheistään. Kaupanteossa tyypillistä on jossittelu ja syyllisyyden tunne, että olisi voinut estää tapahtuneen tai toimia toisin. Kaupanteosta siirrytään nykyhetkeen, jolloin

syntyy tyhjyyden tunne ja syvä suru, masennus, joka on luonnollinen reaktio tilanteeseen. Viimeinen vaihe on hyväksyminen. Sillä ei tarkoiteta, että ihminen tuntisi olevansa kunnossa ja unohtaneen tapahtuneen, vaan tässä vaiheessa hyväksytään läheisen lopullinen ja pysyvä poissaolo. (Kübler-Ross & Kessler 2006, 23–26, 33, 37, 41.)

Vanhassa surukäsityksessä uskottiin myös surun välttämismalliin, jonka mukaan surua ei tarvitse kohdata, vaan sen voi välttää. Läheisen ihmisen kuoleman unohtamisen uskottiin säilyttävän terveyden. Surun välttely aiheuttaa ahdistusta, hämmennystä ja masennusta. Välttäminen voi kuitenkin olla myös selviytymiskeino ja auttaa myös paranemisessa. (Pojjula 2002, 35–36.)

2.3 Surureaktiot ja surutyön tehtävät

Suru on normaali reaktio menetykseen. Erilaiset menetykset aiheuttavat surureaktioita, joista voimakkain on läheisen menetys tai esimerkiksi oma pian lähestyvä kuolema sairauden takia. Surureaktioita syntyy myös muunlaisista menetyksistä. Käsittelemme surureaktioita kuitenkin vain läheisen menettämisen näkökulmasta. Surureaktioihin kuuluu sokki-, reaktio-, työstämis- ja uudelleensuuntautumisvaihe. Ne ovat yksilöllisiä ja yhteydessä toisiinsa. On myös mahdollista, että surureaktio jää kokonaan tulematta. (Elstad 2003, 21–24.)

Sokkivaiheessa usein kielletään koettu menetys, varsinkin, jos se on tapahtunut yllättäen. Ihmisen voi olla vaikea ymmärtää ja uskoa, että läheinen on todella kuollut. Tarvitaan aikaa ennen kuin pystytään kohtaamaan omat kipeät tunteet. Myös surematta jättäminen on tapa olla kohtaamatta surua. Tällöin voi olla itse lohduttajana ja helposti unohtaa oman suremisensa. Sokkivaiheessa on vaikea uskoa tapahtunutta todeksi. Yksilö voi päälle päin näyttää toimivan normaalisti, mutta sisäisesti hänen voi olla vaikea muistaa esimerkiksi hänelle kerrottuja asioita ja tekeminen on mekaanista. Sokkivaiheen kesto on yleensä lyhyt. (Elstad 2003, 22.)

Reaktiovaihetta kutsutaan sokkivaiheen kanssa akuutiksi kriisiksi. Se kestää tavallisesti muutamia viikkoja tai kuukausia. Reaktiovaiheessa koetaan usein syvää kaipausta ja epätoivoa ja itkeminen on tavallista. Surua voi tuntea tällöin myös fyysisesti esimerkiksi jännityksenä tai hengitysvaikeuksina, myös univaikeudet ovat mahdollisia. Yksilö kokee itsensä tavallisesti voimattomaksi ja heikoksi ajatusten pyöriessä kuolleen ihmisen ympärillä. Kuolleeseen liittyvät myönteiset ja kielteiset tunteet sekä erityisesti syyllisyydentunne omista sanomisista ja siitä, olisiko voinut toimia toisin estääkseen läheisensä kuoleman, ovat läsnä. Reaktiovaiheeseen kuuluu myös vihan tunne, joka voi kohdistua esimerkiksi itse vainajaan että myös perheenjäseniin, jos he eivät näytä surevan tarpeeksi. Tapahtuneeseen voi olla suuri tarve löytää jokin selitys. (Elstad 2003, 22–24.)

Työstämisvaiheessa yksilö alkaa hyväksyä menetyksen. Hän uskaltaa ajatella tulevaisuuttaan eikä enää elä menneisyydessä, elämä jatkuu. Yksilöllä ei ole enää yhtä suurta tarvetta kuvitella vainajan olevan läsnä. Uudelleensuuntautumisvaihe ei varsinaisesti pääty. Tässä vaiheessa yksilö on hyväksynyt menetyksensä ja se on osa hänen elämäänsä. Menetyksen hyväksyminen ei kuitenkaan poista tuskan kokemista, jota yksilö voi edelleen toisinaan tuntea. (Elstad 2003, 24.)

Marianne Davidsen-Nielsenin ja Nini Leickin mukaan surutyön neljä tehtävää ovat menetyksen tiedostaminen, surun tunteet, uusien valmiuksien omaksuminen ja tunne-energian uudelleeninvestoituminen. Ensimmäinen vaihe on takana, kun sureva pystyy myöntämään, että menetys on tapahtunut ja että se on peruuttamaton. Menetys voidaan kuitenkin kieltää tai sitä voidaan vähätellä. Surutyössä koetaan myös epätoivoa ja fyysistä kipua, syyllisyyttä, vihaa ja itkua, toisaalta välillä on rauhallisempiakin jaksoja. Ihminen omaksuu myös uusia valmiuksia suhteessa muihin ihmisiin ja käytännön asioiden ratkaisemisessa. Tunne-energian uudelleeninvestoinnilla tarkoitetaan, että voi pitää muista ihmisistä ja aloittaa uusia ihmissuhteita. Suru voi johtaa siihen, ettei pysty irrottautumaan vainajasta. (Elstad 2006, 26.)

3 LAPSEN SURU

Monet lapset joutuvat luopumaan läheisestään kuoleman takia. Lapsi voi menettää isovanhempansa ja joskus lapsi voi joutua luopumaan kuoleman takia vanhemmastaan tai sisaruksestaan. Tämä on tragedia lapselle sekä hänen koko perheelleen. (Mattila 2011, 105.) Perheenjäsenen tai läheisen kuolema vaikuttaa lapseen voimakkaammin ja pitkäkestoisemmin, kuin aikuinen usein olettaa. Lapsi tarvitseekin lähelleen turvallisen aikuisen, joka pystyy leikkimään ja keskustelemaan lapsen ikätasolle sopivalla tavalla. (Laulaja 2006, 26-27.) Vanhempien lisäksi myös lapsen kanssa työskentelevät ihmiset pohtivat, miten lasta voisi auttaa surussaan. Vanhemmilla on usein vähän voimavaroja, koska he surevat itsekin. Tämän takia muut aikuiset ovat merkittävässä roolissa lapsen tukemisessa. (Mattila 2011, 105.)

Kuolema vaikuttaa lapseen syvästi, vaikka hän näyttäisikin reippaalta ja vaikenisi asiasta. Surun aiheuttama tunnemyrsky vaikuttaa lapsen jaksamiseen ja selviytymiseen elämän haasteista. (Mattila 2011, 105.) Lapset tarvitsevat läheisen kuollessa erityistä tukea ja huomiota. Heidän täytyy saada ilmaista suruaan omalla tavallaan. Lapsella surun tunne tulee arvaamattomasti ja voimakkaasti, toisaalta se voi mennä nopeastikin ohi. (Rautiainen i.a.)

Lapsella suru voi tulla esiin vielä vuosia läheisensä menetyksen jälkeen sekä fyysisinä että psyykkisinä oireina. (Rautiainen i.a.) Traumaattisen kokemuksen tyypillisiä pitkäaikaisvaikutuksia on, että lapsi taantuu aikaisempien kehitysvaiheiden tasolle. Esimerkiksi hänen motoriset kykynsä saattavat heiketä. Lapselle saattaa tulla myös somaattisia oireita, kuten päänsärkyä ja vatsavaivoja. Lapsi pystyy suhtautumaan kuitenkin yllättävän kypsästi ja aikuismaisesti traumaattisen kokemukseen. (Saari 2008, 264.)

3.1 Menetyksen ymmärtäminen lapsen ikäkausien mukaan

Vanhemman kuolema on lapselle suurin menetys. Perhe joutuu kuoleman vuoksi epätasapainoon eivätkä toinen vanhempi ja sisarukset ole enää samanlaisia kuin aikaisemmin. Perheenjäsenten roolit muuttuvat ja perheen tasapainon palautumisessa menee kauan aikaa. (Poijula 2007, 108.) Perheen selviytymiseen auttaa yhdessä tehty surutyö ja perheenjäsenet voivat olla toisilleen parhaita auttajia. Yhteinen suru voi lähentää perheenjäseniä ja lisätä yhteenkuuluvuuden tunnetta. Aikuiselle haasteellista on, kun samanaikaisesti pitäisi lohduttaa toista ja surra omaa surua. Lapsi tarvitsee turvaa ja tilaa surulleen, sillä hänen keinossa selvitä surusta ovat vähäisemmät kuin aikuisella. Sisaruksen menetys heijastuu monin tavoin lapseen. Lapsi voi tuntea syyllisyyttä sisaruksen kuolemasta tai luulla, että hänen tulee täyttää tyhjä paikka. (Engström, Repo & Ryhänen 2004, 17.)

Lapsi tarvitsee koko ajan huoltajiaan ja vanhempansa menettänyt lapsi pelkääkin usein myös jäljellä olevan vanhempansa kuolemaa. Lapsi vartioi vanhempansa ja erossa oleminen voi olla vaikeaa. Lapsi voi kätkeä oman surunsa suojellakseen vanhempansa yrittäen välttää rasittamasta tätä. Lapsen reagointi vanhemman kuolemaan riippuu lapsen iästä ja kyvystä ymmärtää kuolemaa, kuolintavasta, lapsen ja vanhemman välisestä suhteesta, onko lasta valmisteltu kuolemaan, miten huoltajat selviytyvät omasta surustaan ja miten he selittävät tapahtuneen ja vastaavat lapsen kysymyksiin. (Poijula 2007, 108.)

Vanhemman menetys voi aiheuttaa lapselle turvattomuuden tunteita. Lapsi ymmärtää kuoleman eri tavalla kuin aikuinen. 2-5-vuotias lapsi ei vielä ymmärrä kuoleman pysyvyyttä, lapsi uskoo vanhemman vielä tulevan takaisin. 5-9-vuotiaat lapset ymmärtävät, että kuollut ei tule takaisin. 7-12-vuotias lapsi ymmärtää, että kaikki kuolevat joskus, eikä sitä voi välttää. Myös hyvät ihmiset kuolevat, eikä asialle voi mitään. (Poijula 2007, 94–131.) Pienetkin lapset, jotka eivät osaa puhua, etsivät keinon käsitellä traumaattista kokemusta. Pienissä lapsissa trauma saattaa näkyä levottomuutena tai ärtyneisyytenä. (Saari 2008, 265.)

Vasta 11-12-vuotiaana lapsen abstrakti ajattelu on kehittynyt tasolle, jolla hän ymmärtää kuoleman samalla tavalla kuin aikuinen. Kuolema on universaali, kaikki kuolevat jossain vaiheessa, eikä sitä voi välttää. Lapsi ei ole voinut aiheuttaa vanhempansa kuolemaa olemalla vihainen vanhemmalle. Kuolema on pysyvää. Esimerkiksi pyytämisen, rukoileminen tai hyvä käytös eivät tuo vainajaa enää takaisin. Kuollut ei tunne mitään; ei kipua, nälkää tai kylmyyttä. Lapsen voidaan sanoa ymmärtävän kuoleman kun hän on sisäistänyt nämä faktat. (Poiijula 2007, 94–131.) Vanhemmat lapset käsittelevät suruun liittyvää traumaa usein kirjoittamisen tai musiikin avulla. Tärkeintä on, että lapset ja nuoret löytävät keinoja käsitellä traumaattisia kokemuksiaan, jotta niiden haittavaikutukset eivät tulisi esille myöhemmin elämässä. (Saari 2008, 267.)

Lapselle suru voi olla niin voimakas ja pelottava tunne, että lapsi ei kestä sitä ja välttelee surun tunnetta. Aikuiselle se voi näyttäytyä niin, että lapsi ei sure ollenkaan. Lapsi saattaa kuitenkin ottaa leikkeihinsä kuoleman. (Poiijula 2007, 111–113.) Esimerkiksi sairaala- ja hautajaisleikkien avulla lapsi pyrkii ymmärtämään ja käsittelemään kuolemaa. Leikkien kautta lapsi tutustuu turvallisessa ilmapiiressä asioihin, jotka häntä mietityttävät. (Saari 2008, 265.)

3.2 Kuolemasta kertominen ja lapsen auttaminen surussa

Vanhemman kertoessa lapselle kuolemasta hänen tulisi rauhoittua ja selvittää omat ajatuksensa. Aikuisen voimakkaat reaktiot kuolemaan voivat olla haitaksi lapsen selviytymiselle, varsinkin, jos niitä ei selitetä lapselle. Myös tutun aikuisen voi pyytää kertomaan kuolemasta lapselle, jos siihen ei itse pysty. Kuolemasta kertoessa myös paikan tulee olla rauhallinen, lapselle tuttu ja turvallinen. Asiasta tulee kertoa rehellisesti ja avoimesti käyttäen sanoja ja ilmaisuja, jotka lapsi ymmärtää. (Poiijula 2007, 120.)

Kun lapsi ymmärtää kuoleman konkreettisesti, tapahtuneesta tulee myös kertoa konkreettisesti. Vanhemman tulee antaa lapselle myös mahdollisuus kysellä tapahtuneesta. Lapselle kannattaa vakuuttaa, että vanhempi pysyy hänen elämässään eikä hänelle tapahdu mitään. On myös tärkeää kertoa lapselle, ettei

mikään teko, ajatus tai sanominen ole ollut syynä tapahtuneeseen. On tavallista, että lapsi alkaa syyttää itseään tapahtuneesta. (Poijula 2007, 120.)

Kuoleman tapahduttua lapsista on huolehdittava mahdollisimman nopeasti. Aikuisen tulee antaa lapselle fyysistä läheisyyttä sekä hyväksyä lapsen reaktiot tai niiden puuttuminen. Lasta on kuunneltava, miten hän ymmärtää tapahtuneen ja aikuisen tulee antaa lapselle konkreettisia selityksiä sekä vastata lapsen kysymyksiin ja ajatuksiin. On hyvä selvittää, onko lapsella väärinkäsityksiä ja oikaisuja ne. Arkirutiinien palauttaminen kotona, päivähoidossa ja koulussa on tärkeää. Vanhempien tehtävänä on myös informoida päivähoiton tai koulun henkilökuntaa tapahtuneesta, jotta he osaavat tukea lasta. Asiasta vaikeneminen on lapselle vahingollista. (Poijula 2007, 120–121.)

Aikuisen tehtävänä on lapsen auttaminen ja lohduttaminen. Lapsi tarvitsee kokemuksen siitä, että läheinen ihminen jaksaa keskustella ja kuunnella häntä. Lähtökohtana surevan lapsen kanssa puhumiselle on, että menetys on suurin tuska, jota ei voi pahentaa, mutta ei myöskään ottaa pois puhumalla siitä avoimesti. Rakkaan ihmisen puhumisesta välttäminen lisää lapsen kärsimystä, koska suhteen merkittävyys kielletään. Aikuinen toimii lapselle mallina surusta selviytymiselle, minkä takia hänen tulee olla rehellinen ja avoin. Elämään ja kuolemaan liittyvillä kysymyksillään lapsi myös haastaa aikuisen ja tämän käsitykset uskosta. Vanhempi joutuu surevan lapsen kanssa myös pohtimaan omia asenteitaan. Kuolemasta keskustelemisen edellytyksenä on, että vanhempi tuntee lapsen ajattelun kehityksen vaiheet ja ymmärtää lapsen ajatukset kuolemasta. Vanhemman avoimuutta kuvaa se, haluaako hän ottaa lapsen mukaan tälle läheisen ihmisen hautajaisiin ja muistotilaisuuksiin. (Poijula 2007, 121–122.)

Aikuisen tietoisuus omista varhaisista menetyksistä, niistä selviytymisestä ja saadusta tuesta tai sen puutteesta voi auttaa suhtautumisessa turvallisesti menetyksen kokeneeseen lapseen. Vanhemman on hyvä käydä läpi, minkä ikäisenä itse koki ensimmäisen menetyksen ja miten siihen itse sai tukea. On helpompi ymmärtää lapsen asemaa muistellessa omia tuntemuksia ja apukeinoja, kun itse koki menetyksen. Surun aiheuttamasta sokista, kieltämisestä ja turtuneisuudesta vapautumisessa on hyödyllistä, että lasta autetaan tunteiden ilmaisemi-

sessä. Lapsella voi myös olla paljon kuolemaan liittyviä kysymyksiä. Aikuiselle voi olla vaikeaa puhua aiheesta, mutta lapselle on hyvä saada vastauksia kuolemaan liittyviin kysymyksiin. Aikuiset voivat joskus ajatella suojelevansa lasta kun jättävät kuolemasta puhumisen, mutta lasta ei tulisi jättää yksin kysymystensä kanssa. (Poijula 2007, 122.)

Vakaus ja kodin rutiinit, vanhemman läsnäolon vakuuttaminen, fyysinen kontakti, sylissä pitäminen, pikkulapsille silittely ja isommille hierominen auttavat lapsen ahdistuneisuuteen. Myös lapsen välinpitämättömyys tulee hyväksyä ja se edeltää usein itkua. Lapsi voi oireilla myös ruumiillisesti, jolloin lapselle voidaan opettaa muita keinoja surra. Jos lapsi taantuu ja alkaa käyttäytyä ikätasoistaan nuoremman lapsen tavoin, hänen käyttäytymistään tulee seurata ja vähitellen vaatia iän mukaista käyttäytymistä. (Poijula 2007, 122–123.)

Lapsen unihäiriöihin auttavat pysyvät nukkumaanmenoajat, vanhemman läsnäolon vähentäminen vähitellen sekä hiljainen musiikki. Lapsen on hyvä myös kertoa painajaisunistaan sekä piirtää unensa yksityiskohtaisesti. Surun tuomiin voimakkaisiin tunteisiin etsitään lapsen kanssa muita tapoja ilmaista itseään, kuten puhuminen. Lasta autetaan sanojen löytämisessä ja ilmaisemaan niillä reaktiotaan. Lapselle tulee vakuuttaa turvallisuuden ja huolenpidon jatkuvuudesta. Jos lapsi alkaa käyttäytyä aikuisen tavoin, tulee hänen kanssaan keskustella siitä, ettei lapsen rooli perheessä ole aikuisen rooli. (Poijula 2007, 123–124.)

4 SURURYHMÄ

Sururyhmä on vertaistukiryhmä, jossa kaikki ryhmän jäsenet ovat kokeneet läheisen ihmisen menetyksen. Surevasta voi usein tuntua, että muiden on vaikea asettua samaan asemaan ja ymmärtää, miltä itsestä tuntuu. Vertaistuen merkitys on todella suuri ja suljetussa ryhmässä voi turvallisesti jakaa tunteitaan. Puhuminen surusta auttaa jäsentämään tapahtunutta. (Kaskinen & Raittila 2008, 21.)

Tärkeintä sururyhmän pitämisessä on, että suruprosessi lähtee käyntiin ja etenee. Hengellisessä sururyhmässä hengellinen ulottuvuus on tärkeää sillä jälleennäkemisen lupaus tuo toivoa ihan eri tavalla kuin ei hengellinen sururyhmä. Sururyhmän tarkoituksena on luoda toivoa tulevaisuuteen, vaikka surevasta voi tuntua toivottomalta juuri sillä hetkellä. (Meikäläinen Maija, henkilökohtainen tiedonanto 18.11.2010.)

Sururyhmän pitämiseen riittää diakonin tai diakonissan pätevyys mutta lisäkouluttaminen on mahdollista ja suositeltavaa. Joissakin sururyhmissä voi vetäjänä olla myös pappi. Kirkko tarjoaa erillistä koulusta, mutta myös itsenäisesti voi opiskella tutustumalla vaikka aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen. Oma motivaatio ja halu sururyhmän vetämiseen on kuitenkin todella tärkeää. Oman itsen tunteminen on tärkeää. Sururyhmän vetäjän tulisi olla iloinen ja positiivinen luonne, jottei suru saa otetta vetäjästä. (Meikäläinen Maija, henkilökohtainen tiedonanto 18.11.2010.)

Ensimmäiset sururyhmät pidettiin Mikkelin, Turun ja Tampereen hiippakunnissa 1970-luvulla. 1980-luvun lopussa sururyhmiä oli perustettu koko kirkon alueelle. Sururyhmätoimintaa oli 1990-luvulla järjestänyt jo yli puolet seurakunnista. Sururyhmät yleistyivät ensin suurissa seurakunnissa ja myöhemmin myös keskisuurissa ja pienissä seurakunnissa. Punainen Risti ja kansalaisopistot järjestävät myös sururyhmiä. (Aalto 2000, 173–174.)

Alkuvalmistelut ovat tärkeitä. Sururyhmän aikana on hyvä olla nenäliinoja ryhmäläisten ulottuvilla ja tuikkuja palamassa. On tärkeää, että ryhmän vetäjät ovat ajoissa paikalla vastaanottamassa ryhmäläisiä. Ryhmän jälkeen ohjaajien on hyvä pitää palaveri ja jakaa havaintonsa ryhmäläisistä ja ryhmädynamiikasta. Ryhmäläisistä on hyvä havainnoida, jos joku puhuu liikaa eikä anna tilaa muiden surulle, joku on kovin hiljainen eikä osallistu muiden mukana ja jos jollekin ryhmäläiselle sopisi parhaiten yksityinen keskustelu. (Harmanen ym. i.a., 12.)

5 LASTEN SURURYHMÄ

Sururyhmät eivät ole koskaan täysin samanlaisia, koska sururyhmä toimii ryhmäläisten ehdoilla ja surevilla voi olla erilaisia tuen tarpeita. Lasten sururyhmässä tulee ottaa huomioon lasten iät ja kehitystasot. Sururyhmän vetäjän tuleekin hallita hyvin kehityspsykologia, jotta osaa käsitellä sururyhmän teemat jokaiselle soveltuvalla tavalla. Jokainen lapsi on erilainen, ja jokainen lapsi tulee huomioida yksilöllisesti. Juuri tästä syystä on parempi, että sururyhmä on pieni, koska isossa ryhmässä ei pysty huomiomaan jokaista yksilöllisesti. (Laimio 2004, 49.)

Lasten sururyhmän pohjana on toiminnallisuus, jonka avulla lapsi kohtaa itsensä ja elämän todellisuuden sekä niiden välisen suhteen. Tekeminen yhdessä toisten kanssa turvallisen aikuisen lähellä on parasta sielunhoitoa lapselle. (Kinanen 2009, 59–60.) Joskus lasten läheisten kuolemat ovat olleet samantyyliisiä. Esimerkiksi jos läheinen on kuollut syöpään, voidaan yhdessä käydä läpi myös sairauden eri vaiheita, jotka usein ovat todella raskasta aikaa läheisille. Äkillisesti läheisensä menettäminen aiheuttaa erilaisia tunnereaktioita ja lapsen elämä voi muuttua rajusti ja äkillisesti muiltakin osin kuin läheisen menettämisen osalta. Esimerkiksi lapsi voi menettää kotinsa tai perheen rahatilanne voi romahtaa. Yhtäkkisessä kuolemassa ei myöskään ehdi hyvästellä. (Laimio 2004, 55.)

Sururyhmät tarjoavat vertaistukea lapsille, jotka ovat kokeneet kriisin ja tarvitsevat tukea päästäkseen yli siitä. Lapsilla ei tarvitse olla psykologisia tai sosiaalisia ongelmia saadakseen vertaisryhmän kaltaista tukea. Sururyhmä ei siis ole terapiaryhmä, vaikka niissä onkin terapeuttinen ulottuvuus. Vertaisryhmätoiminta tarjoaa lapselle sopivan tilan, puitteet ja psykososiaalista tukea, jotta hän pystyisi jakamaan vaikeita kokemuksiaan ja tunteitaan sekä opettelemaan uusia selviytymiskeinoja ja itsesuojelua. Tämä tukee lapsen sosiaalista ja emotionaalista kehitystä antaen lohtua ja voimavaroja surussa. Sururyhmässä lapsi saa tukea omilta vertaisiltaan, muilta rakkaansa menettäneiltä tai muun menetyksen kokeneilta lapsilta. Lapsen erilaisuuden ja yksinäisyyden kokemukset poistuvat, kun ryhmässä jaetaan kokemuksia niiden kesken, jotka tuntevat lapsen surun.

Muiden lasten samanlaiset kokemukset auttavat lasta ymmärtämään tapahtunutta ja siihen liittyviä asioita paremmin. (Erkkilä, Holmberg, Niemelä & Ylönen 2003, 90–91.)

5.1 Lasten sururyhmän tapaamiskerrat

Sururyhmätapaamisia tulisi olla säännöllisesti ja niiden tulisi muodostaa selkeä kokonaisuus. Jokaisella sururyhmän tapaamisella on oma teemansa, jota käsitellään. Jokaisen sururyhmäkerran tulisi kuitenkin olla rakenteeltaan samanlainen. Esimerkiksi tietyt alkurutiinit, valitun teeman käsittelyä, työskentelyvaihe, jossa tehdään erilaisia harjoitteita ja lopuksi ryhmä päätetään aina saman kaaavan mukaan. Lasten sururyhmän teemat voivat olla esimerkiksi tämänhetkinen elämäntilanne ja koettu menetys, minä ja minun perheeni, kuollut läheinen, tunteet ja tunnekasvatus, oma elämänkaari ja voimavarat, muisto ja muistelu sekä tulevaisuuteen suuntautuminen. (Laimio 2004, 49–58.)

Ensimmäinen tapaaminen

Ensimmäisellä kerralla tärkein tavoite on luoda turvallinen, salliva ja luotettava tunnelma. Ensimmäisellä kerralla tutustutaan rauhassa toisiin ryhmäläisiin ja ohjajiin. Myös ryhmäläisten lisäksi tuntemattomia voi olla ryhmän sisältö ja tarkoitus, joten on hyvä kertoa ryhmän tarkoitus, tavoitteet ja montako kertaa tavaataan. ”Yhdessä suru on helpompi kantaa ” -oppaassa suositellaan, että lasten sururyhmässä tapaamiskertoja tulisi olla seitsemän. (Laimio 2004, 53–54.)

Lasten sururyhmässä on tärkeää muistaa luoda ryhmän kanssa yhteiset säännöt ja perusteltava miksi sääntöjä tarvitaan. Sääntöjen avulla luodaan turvallisuuden tunnetta ja luodaan ilmapiiri, jossa pystyy puhumaan vaikeistakin asioista. (Laimio 2004, 49–52.) Porissa pidetyssä lasten sururyhmässä oli seuraavat säännöt: ”Jokainen ryhmäläinen on tärkeä ja samanarvoinen. Toisten ryhmäläisten kertomisista ei puhuta muualla. Toista ei saa keskeyttää. Jokainen puhuu vuorollaan. Kuunnellaan, kun toinen puhuu. Kenenkään ei ole pakko puhua.

Kaikista asioista saa puhua. Meillä saa olla erilaisia ajatuksia ja mielipiteitä. Meillä saa olla erilaisia tunteita. Jokainen saa työskennellä rauhassa, mutta yhdessä voimme keskustella ja Luomme yhdessä turvallisuutta toisillemme.” (Porin seurakuntayhtymä 2009, a.)

Ensimmäisen tapaamisella käydään läpi, kuka lapsen läheisistä on kuollut ja mitä he siitä tietävät. Esimerkiksi liittyikö kuolemaan sairaus, tapahtuiko se yllättäen ja oliko lapsi paikalla silloin, kun läheinen kuoli. On suositeltavaa, että lapsen huoltaja on etukäteen informoinut sururyhmän vetäjiä kyseisistä asioista. Lapsen on kuitenkin hyvä päästä itse kertomaan, koska sururyhmä voi olla lapselle ensimmäinen paikka, jossa saa itse puhua asiasta, ja lapsi voi ymmärtää asiat eri tavalla kuin huoltaja. (Laimio 2004, 49.)

Toinen tapaaminen

Toisella sururyhmän tapaamiskerralla puhutaan perheestä. Perheenjäsenen kuolema muuttaa ja vaikuttaa koko perheeseen. Sen takia on hyvä puhua siitä, miten perhe on muuttunut läheisen kuoleman jälkeen, esimerkiksi ovatko roolit perheessä muuttuneet. Lasten kanssa voi keskustella myös siitä, miten eri perheenjäsenet surevat, miten perhe suree yhdessä ja miten lapsen sururyhmässä käyntiin on suhtauduttu. (Laimio 2004, 54.)

”Yhdessä suru on helpompi kantaa” -oppaassa jatketaan aihetta vielä kolmannella kerralla, jolloin voidaan keskittyä enemmän kuolintapaan ja hetkeen. Lapset kertovat ajasta ennen läheisen kuolemaa, läheisen kuolemasta ja läheisen kuoleman jälkeisestä ajasta. Lapsi saa kertoa tunteistaan ja esittää kysymyksiä, jos kuolemaan liittyy asioita, joita hän ei tiedä tai ymmärrä. Voidaan myös keskustella yhdessä yleisesti siitä, miksi ihminen kuolee. (Laimio 2004, 55–56.)

Kolmas tapaaminen

Tällä kerralla puhutaan tunteista. Kuolemaan liittyy paljon monenlaisia tunteita, joista on hyvä puhua lasten kanssa. Tavoitteena on, että lapsi oppii tunnistamaan ja tuntemaan omia tunteitaan. Ohjaaja on lapsen apuna tunteiden tunnistamisessa, hyväksymisessä ja ilmaisussa. Mitään lapsen tunteita ei saa tukahduttaa vaan kannustaa lasta ilmaisemaan kaikkia tunteitaan. Jos lapsi hämmenyy omista tunteistaan, voidaan lapsen kanssa puhua siitä, mistä tunteet voivat johtua. (Laimio 2004, 56.)

Neljäs tapaaminen

Tapaamisen aiheena neljännellä kerralla ovat muistot ja muistelu. Läheisen muistelu on tärkeää, koska se auttaa surun käsittelyssä. Muistelu voi myös saada tunteet pintaan, jolloin tunteet eivät pääse koteloitumaan niin helposti. Muistelu säilyttää myös yhteyttä kuolleeseen läheiseen. Jotkut esineet tai asiat voivat tuoda monia muistoja mieleen, ja esineisiin muodostuu tunneside. Jotkut muistot ovat myös ikäviä, mutta niitäkin tunteita on hyvä käydä läpi, jottei lapsi turhaan kokisi syyllisyyttä. (Laimio 2004, 57.)

Juhlapyhät ja lomamat ovat yleensä surevalle todella raskasta aikaa. Näihin hetkiin liittyy paljon muistoja ja kokemuksia. Poismenneen muistelu on tärkeää ja voimme vaalia hänen muistoaan ja yhdessä koettuja onnen hetkiä. Muistelussa auttavat valokuvat tai esineet, joista muistuu mieleen joku läheisen kanssa koettu onnen hetki. (Kaskinen & Raittila 2008, 55.)

Hautajaiset ovat oleellinen osa surutyötä. Hautajaiset ja niiden valmistelu tekee menetyksestä todellisen. Hautajaisten jälkeen alkaa todellinen suruprosessi. (Aalto, 2000, 176–177.) Tapaamisessa kannattaakin myös keskustella hautajaisista. Hautajaisista jää usein tarkat ja vahvat muistot. Lasten kanssa voidaan keskustella esimerkiksi siitä, miltä kuollut ihminen näytti, millaiset hautajaiset olivat, keitä oli paikalla ja millaisia tunteita hautajaiset lapsessa herättivät.

Viides tapaaminen

Viidennellä sururyhmän tapaamisella keskustellaan jokaisen omista voimavaroista. Selviytymisvoimavarat voidaan jakaa seuraaviin kategorioihin: henkilökohtaiset, ihmisten väliset, organisatoriset ja yhteisölliset. Henkilökohtaisilla voimavaroilla tarkoitetaan esimerkiksi harrastuksia ja omaa suhtautumista asioihin. Ihmisten välisillä voimavaroilla tarkoitetaan läheisiä ihmisiä, kuten perhettä ja ystäviä. Organisatoriset voimavarat ovat lapsilla esimerkiksi koulusta tai päiväkodista saatu apu. Yhteisöllisillä voimavaroilla voidaan tarkoittaa esimerkiksi sosiaalipalveluita. (Laimio 2004, 56–57.)

Viidennen kerran tavoitteena on, että jokainen lapsi oppisi löytämään itselleen sopivia selviytymiskeinoja ja oppisi omia vahvuuksiaan. Pohdinnan voi aloittaa vaikka niin, että lapsi miettii, miten on aikaisemmin selvinnyt menetyksistä tai muista vaikeista tilanteista. Liaksi ei tosin saa keskittyä menneisyyteen, koska voimavarat ovat muuttuvia ja omia selviytymiskeinojaan voi kehittää. (Laimio 2004, 56–57.)

Kuudes eli viimeinen tapaaminen

Viimeisellä tapaamisella on hyvä kerrata ryhmässä käytyjä asioita ja oppeja. Monet voivat kokea, että ryhmä loppuu liian aikaisin, että he vielä tarvitsisivat ryhmää. Ohjaajien on hyvä muistuttaa, että surutyötä voi jatkaa kotona ja käyttää apuna ryhmässä opittuja keinoja. Viimeisellä kerralla lapset saavat viedä kotiin kaikki askartelut ja työt, joita on ryhmän aikana tehty, jotta niitä voi käyttää apuna kotonakin. Jos joku työ, kuten päiväkirja on jäänyt kesken, lapsi voi jatkaa sitä kotona. Ryhmäläiset voivat myös keskenään vaihtaa yhteystietoja ja jatkaa vertaistukea ryhmän ulkopuolella. Ohjaajien kannattaa myös pyytää palautetta siitä, mikä ryhmässä on toiminut hyvin ja mikä ei. (Laimio 2004, 57–59.)

5.2 Lasten sururyhmä Porissa

Lasten sururyhmä toteutettiin Porissa vuonna 2009. Ryhmä perustettiin, jotta voitaisiin auttaa läheisen ihmisen menettäneitä lapsia suruprosessissa antamalla heille tukea ja ohjausta. Ryhmän tavoitteina oli tarjota läheisen ihmisen menettäneille lapsille tilaisuus, yhdessä ohjaajien kanssa käsitellä kokemaansa surua. Ryhmän tavoitteena oli tukea lapsen minäkäsitystä, itsetuntoa ja uuden perhekäsityksen muodostumista. Ryhmässä pyrittiin myös ehkäisemään lapsen eristäytymistä ja yksinäisyyttä. Ryhmässä käytettiin toiminnallisia menetelmiä kuten leikkiä, askartelua ja musiikkia. Toiminnalliset keinot auttavat lasta löytämään sanoja suruun pahan olon ilmaisuun. Ryhmä oli suunnattu sekä lapsille että heidän huoltajilleen. Ennen ryhmän aloitusta pidettiin keskustelu ja tiedotustilaisuus ryhmän tiimoilta huoltajille, joiden lapsi tai lapset olisivat mahdollisesti tulossa lasten sururyhmään. (Porin seurakuntayhtymä 2009, b–d.)

Ennen ryhmän alkamista jokaisesta sururyhmään osallistuvasta lapsesta pyydettiin taustatietolomake, jotta sururyhmän ohjaajat tietäisivät, mitä lapsi on kokenut ja osaisivat ottaa sen huomioon ryhmää vetäessään. Lomakkeessa kysyttiin muun muassa kuka lapsen läheinen on kuollut, milloin, miten, osallistuiko lapsi hautajaisiin, onko lapsi nähnyt läheisen kuolleena, mitä lapselle on kerrottu kuolemasta ja onko lapsella muita kokemuksia kuolemasta. Edeltävien lisäksi haluttiin tietää lapsen ja kuolleen läheisen suhteesta, miten lapsi on ilmaissut suruaan, onko lapsi mahdollisesti jo saanut apua suruun ja onko jokin asia, joka erityisesti huolestuttaa lapsen käyttäytymisessä kuoleman jälkeen. Lomakkeessa kysyttiin myös lapsen uskonnollista taustaa. Lopuksi pyydettiin lapsen huoltajalta lupa osallistumisesta lasten sururyhmään. (Porin seurakuntayhtymä 2009, e.)

Lasten sururyhmässä oli tapaamiskertoja kuusi. Jokaisella kerralla oli oma teemansa. Ensimmäisen tapaamisen teemana oli ”Lasten sururyhmän tarkoitus, säännöt, kokoontumiskerrat, odotukset, tutustumista”. Toisella kokoontumisella teemana oli ”Perheeni ja kuollut läheinen”. Seuraavalla kerralla aiheena oli ”Lapsen surun tunteet”. Neljäs kerta oli ”Muistot ja muistelu” teemasta. Viidennellä kerralla perehdyttiin aiheeseen ”Oma elämänkaari ja voimavarat”. Viimei-

nen kerta vietettiin ”Tulevaisuus ja unelmat” -teeman ympärillä. (Porin seurakuntayhtymä 2009, f.)

5.3 Kasvatuskumppanuus lasten sururyhmissä

Kasvatuskumppanuuden käsite tulee esille teemahaastattelussamme. Haastatteluissa nostimme esiin seuraavia tarkentavia kysymyksiä: Tuleeko sururyhmän tarve enemmän lapselta vai aikuiselta? Suositteletko, että vanhemmalla/vanhemmilla on lasten kanssa rinnakkain omat ryhmät? Miksi? Paljonko työntekijät ovat tekemisissä lasten vanhemman/vanhempien kanssa? Kuinka paljon ryhmien ohjaajat tekevät yhteistyötä toistensa kanssa?

Kasvatuskumppanuus tarkoittaa vanhempien ja seurakunnan kasvatustyöntekijöiden välistä kunnioitusta ja sitoutumista lapsen kasvun hyväksi. Vanhempien ja työntekijöiden väliset kokemukset täydentävät toisiaan keskustelujen kautta. Seurakuntien tilaisuudet tarjoavat perheille mahdollisuuden jakaa keskenään vanhemmuuteen liittyviä asioita. Vuorovaikutus perheiden kesken sekä perheiden ja seurakunnan työntekijöidenkin välillä tapahtuu eri työalojen kautta, yhteisissä tilaisuuksissa tai henkilökohtaisissa tapaamisissa. Seurakuntien työn pohjana ovat kristillinen arvot ja siten esimerkiksi ihmisarvon kunnioittaminen edellyttää myös perheiden kunnioittamista. (Seurakuntien Lapsityön keskus ry. i.a.)

Seurakunnan työntekijöiden yhteistyön avulla on mahdollista nähdä perheiden elämäntilanteiden kokonaisuus ja tarpeet. Yhteistyössä löytyy uusia keinoja toimia perheiden parhaaksi. Seurakunnissa haetaan entistä enemmän yhteistyötä diakoniatyön ja lapsi- ja perhetyön kesken. Kriisin kohdatessa perhetyössä arvioidaan omat mahdollisuudet auttaa. Perheitä ei jätetä yksin vaan heidät ohjataan saamaan apua. Kasvatuskumppanuuden tavoitteena on antaa kaikille osapuolille tukea ja voimavaroja. (Seurakuntien Lapsityön keskus ry. i.a.)

Sururyhmän toimivuuden edellytyksenä on, että lasten lähellä olevat aikuiset tai vanhemmat otetaan mukaan sururyhmän toimintaan. Aikuisia tarvitaan ilmoittamaan, ohjaamaan ja tuomaan lapsi sururyhmään. Lisäksi lapsi tarvitsee ryhmän

toiminnan ajan aikuisen tukea ryhmässä käymiseen sekä ryhmässä tulleiden asioiden käsittelemiseen. Yhteistyö sururyhmän ohjaajien ja vanhempien välillä on parhaimmillaan kasvatuskumppanuutta. (Vänskä 2006, 18.)

5.4 Aikaisemmat tutkimukset aiheesta

Lapsen suruun liittyviä tutkimuksia ja opinnäytetöitä löytyy, mutta ne ovat usein produktioita tai kehittämishankkeita. Monissa lapsen surua käsittelevissä opinnäytetöissä on käytetty paljon samaa lähdekirjallisuutta. Lapsen surua ja osittain samoja teorioita käsittelee esimerkiksi Tuija Vänskän produktiona toteutettu opinnäytetyö vuodelta 2007: ”Perheiden surun kohtaaminen ja lasten sururyhmät, Kanavatyöskentelyn ohjaaminen Espoon hiippakunnan kasvatuksen seminaarissa”. Vänskä oli mukana toteuttamassa lasten sururyhmää. Osallistujien palautteiden mukaan saatiin tarpeeksi tietoa kohdata lapsen ja nuoren suru sekä rohkeutta aloittaa sururyhmätoiminta. Vänskä tuo työssään esille myös kasvatuskumppanuuden merkityksen sururyhmässä. (Vänskä 2007.)

Leena Hyvösen opinnäytetyö vuodelta 2011: ”Lapsen sururyhmä seurakunnassa, Vertaistukea ryhmätyöskentelystä”, on myös lähellä oman opinnäytetyömme aihetta lapsen surusta ja tukemisesta. Hyvönen teki ohjauksiansion sururyhmien vetäjille. Materiaalin hän keräsi aikaisemmista tutkimuksista, alan ammattikirjallisuudesta ja haastattelemiltaan työntekijöiltä. Hyvösen teoriaosuudessa käsiteltiin lapsen surua, sururyhmää ja lapsen tukemista surussa. (Hyvönen 2011.) Teoriaosuudessa sekä myös materiaalin keräämistavoissa on siis yhtäläisyyksiä meidän tutkimuksemme kanssa.

6 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TOTEUTTAMINEN

Tutkimuksemme tarkoituksena on selvittää, miten lasta tuetaan sururyhmässä sekä siihen liittyvät kehittämishaasteet. Tutkimuksemme koskee Porin seurakuntayhtymän sururyhmiä. Porissa on järjestetty ensimmäinen lasten sururyhmä vuonna 2009, johon tutkimustuloksemme osin pohjautuvat. Tutkimuksemme on luonteeltaan kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Aineistonkeruumenetelmänä olemme käyttäneet teemahaastattelua ja aineiston analysointimenetelmänä teemoittelua.

Tutkimuskysymykset ovat: 1. Miten lasta tuetaan surussa seurakunnan sururyhmässä? 2. Mitä kehitettävää lasten sururyhmässä olisi?

6.1 Kvalitatiivinen tutkimus ja teemahaastattelu

Kvalitatiivisen tutkimuksen perusajatuksena on todellisen elämän kuvaaminen, mihin sisältyy ajatus todellisuuden moninaisuudesta. Kohdetta pyritään tutkimaan kokonaisvaltaisesti ja aineisto kootaan todellisissa tilanteissa. Tutkijan ei ole mahdollista saavuttaa objektiivisuutta perinteisellä tavalla, sillä tutkija ja se, mitä tiedetään, kietoutuvat yhteen. Yleisesti ottaen kvalitatiivisen tutkimuksen tarkoituksena on enemmän löytää tai paljastaa tosiasioita kuin todentaa jo olemassa olevia väittämiä. Tutkija luottaa omiin havaintoihinsa ja keskusteluihin tutkittaviensa kanssa, ei siis numeerisilla mittauksilla hankittavaan tietoon, kuten kvantitatiivisessa eli määrällisessä tutkimuksessa on keskeistä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 136, 157, 160.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkijan tarkoituksena on paljastaa yllättäviä asioita, minkä takia aineistoa tarkastellaan monipuolisesti ja yksityiskohtaisesti. Laadullisessa tutkimuksessa suositaan metodeja, joiden avulla tutkittavien ääni saadaan kuuluviin. Käytimme tähän teemahaastattelun menetelmää. Tutkimuksen kohdejoukon valitsimme tarkkaan henkilöistä, jotka ovat vetäneet sururyhmiä Porissa. Tutkimukselle on tyypillistä, että se on joustavasti toteutettavissa ja

tutkimussuunnitelma muotoutuu tai muuttuu tutkimuksen edetessä. Tutkimustapakukset käsitellään ainutlaatuisina ja myös aineiston tulkinta on sen mukainen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 136, 157, 160.)

Teemahaastattelulle eli puolistrukturoidulle haastattelulle olennaista on, että se etenee tiettyjen keskeisten teemojen varassa. Teemahaastattelussa huomioimme haastateltavien tulkintojen ja heidän antamiensa merkitysten tärkeyden, kuten myös merkitysten syntymisen vuorovaikutuksessa. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu menetelmä, koska haastattelun aihepiirit eli teemat oli valmiiksi valittu ja ne olivat kaikille tutkittavillemme samat. Teemahaastattelun tarkkoja kysymyksiä eikä niiden järjestystä ollut määritelty. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 47-48.)

6.2 Teemoittelu

Valitsimme analyysimenetelmäksi teemoittelun. Litteroituamme aineistomme sana sanalta, luimme haastattelut huolella läpi. Teemoittelulle tyypillistä on, että jokaisesta vastauksesta poimitaan teemaan liittyvä kohta ja kootaan samaan teemaan liittyvät kohdat yhteen. Järjestimme aineistomme siis uudelleen leikkaa ja liimaa -toiminnalla. Kävimme haastattelut läpi tarkasti sana sanalta ja etsimme aineistosta tiettyihin teemoihin liittyviä kohtia. Teimme siis muistiinpanoja ja merkintöjä haastatteluaineistoon ja lopulta keräsimme kaikki samaan teemaan kuuluvat kohdat yhteen. (Aaltola & Valli 2001, 143–145.)

Teemoittamisen jälkeen kolmantena vaiheena on varsinainen analyysi. Sen tehtävänä on aineiston tiivistäminen ja järjestäminen siten, ettei mitään olennaista jätetä pois, päinvastoin sen informaatio kasvaa. Kävimme siis jokaisen teeman läpi erikseen ja poimimme tutkimustulostemme kannalta merkittäviä kohtia. Tässä vaiheessa merkitsimme jokaisen teeman myös eri värillä selkeyttääksemme aineistoamme. Kirjasimme ylös myös omia pohdintojamme aineistosta sekä tutkimme aineistoomme liittyviä aikaisempia tutkimuksia ja teorioita. Niiden kytkeminen analyysiin ja tulkintaan on teemoittelussa erityisen tärkeää. Aineistosta nousi analysointivaiheessa uusia teemoja, joita ei ollut teemahaastattelurungos-

samme. (Aaltola & Valli 2001, 143–145, 150.)

Analyysin tehtävänä on aineiston tiivistäminen, mikä on mahdollista tematisoinnilla. Aineisto pyritään ryhmittelemään teemoittain ja nostamaan tutkimuskysymysten kannalta mielenkiintoisimpia sitaatteja tutkittavaksi. (Aaltola & Valli 2001, 146.) Kuvaamme tutkimustuloksemme mielestämme tärkeimmässä ja mielenkiintoisimmassa järjestyksessä. Lisäksi olemme kvantifioineet aineistoa eli laskeneet montako kertaa sama asia tai ilmaus esiintyy haastattelijoiden kuvauksissa tai kuinka moni tutkittava ilmaisee saman asian. Olemme näin halunneet tuoda esille lisätietoja sekä erilaisia näkökulmia tutkimustuloksiin, vaikka aineistomme onkin pieni. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 120–121.) Sitaatteja olemme käyttäneet tulkintojemme perusteluina. Emme ole editoineet niitä muulla tavoin, kuin lyhentämällä niitä. Olemme liittäneet työmme loppuun esimerkin teemoittelustamme (liite 2).

6.3 Tutkimusprosessin kuvaus

Valitsimme aiheemme pitkän pohdinnan jälkeen keväällä 2011. Valitsemamme aiheen piti olla lapsiin liittyvä, koska tavoittelemme lastentarhanopettajan kelpoisuutta. Suunnittelimme jo melko varhaisessa vaiheessa tekevämme kriiseihin liittyvän tutkimuksen. Alkuperäisenä ajatuksenamme oli, että haastattelisimme sururyhmään osallistuneita, mutta hylkäsimme ajatuksen liian vaikeana toteuttaa. Päätimme lopulta ottaa aiheeseemme työntekijöiden näkökulman lapsen tukemiseen sururyhmässä sekä siihen liittyvät mahdolliset kehittämishaasteet. Tutkimussuunnitelmamme muotoutui vähitellen.

Aloitimme opinnäytetyömme teorian etsimisen pian sen jälkeen, kun olimme päättäneet työmme aiheen. Keskeiseksi suruun liittyviksi teorioiksi valitsimme Soili Poijulan teokset. Poijula on trauma- ja kriisipsykologiaan erikoistunut psykologi ja psykoterapeutti, joten hänellä on sekä teoria että käytännön tietoa lapsen surusta ja tukemisesta (Pojula 2007). Hän on myös kouluttanut seurakunnan työntekijöitä. Valitsimme kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimusmenetelmän, koska mielestämme sen avulla saisimme parhaiten tietoa

tutkimuskysymyksiimme. Haastateltavamme valitsimme siten, että he olisivat pitäneet sekä aikuisten että lasten sururyhmiä Porissa. Teoriaa kirjoitimme työhömmme keväällä ja syksyllä 2011, minkä jälkeen teimme teemahaastattelurungon ja sovimme haastattelun ajankohdista. Haastattelut toteutettiin joulukuussa 2011 ja tammikuussa 2012.

Haastattelimme viittä Porin seurakuntayhtymän diakoniatyöntekijää, jotka ovat vetäneet sururyhmiä Porissa. Tutkimustuloksemme koostuvat kuitenkin neljästä haastattelusta. Yksi haastateltavaamme on vetänyt Porissa vuonna 2009 järjestettyä lasten sururyhmää ja yksi lasten sururyhmän kanssa rinnakkain toiminutta vanhempien sururyhmää. Loput kaksi haastateltavaamme ovat vetäneet Porissa aikuisten sururyhmiä. Valitsimme haastateltavamme kevään ja syksyn 2011 aikana, jolloin olimme heihin myös yhteydessä. Lähetimme haastateltavillemme sähköpostitse tutkimussuunnitelmamme. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina, jota varten olimme tehneet valmiiksi teemahaastattelurungon (liite 1). Lähetimme sen etukäteen haastateltavillemme. Lisäksi olimme etukäteen miettineet teemoihin liittyviä tarkempia kysymyksiä. Yhden haastattelusta teimme ryhmähaastatteluna, jolloin haastattelimme kahta työntekijää yhdessä.

Nauhoitimme haastattelut, minkä jälkeen siirsimme ne tietokoneelle. Haastattelujen puhtaaksi kirjoittamisen eli litteroimisen aloitimme heti haastattelujen jälkeen. Nauhoitusvaiheessa koimme myös epäonnistumisen, sillä huomasimme että yksi haastattelumme oli tullut nauhoitetuksi vain ensimmäiset kahdeksan minuuttia. Tämän vuoksi emme voineet käyttää yhdestä haastattelusta saatua materiaalia. Saimme muista haastatteluista kuitenkin tarpeeksi materiaalia, jotta saimme vastaukset tutkimuskysymyksiimme. Yhteensä litteroitua materiaalia tuli 62 sivua. Haastateltavistamme emme mainitse tarkkoja tunnistetietoja.

Aineiston analysointimenetelmäksi valitsimme teemoittelun, koska se soveltui hyvin laadulliseen tutkimukseen. Aineistonkeruumenetelmänä käytimme teemahaastattelua. Teemoittelulla aineiston pilkkominen onnistui helposti, koska haastattelun teemat jäsensivät jo itsessään aineistoa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.)

Analysoimme tutkimustuloksemme helmikuussa 2012. Tutkimustulosten työstäminen oli vaativa prosessi, sillä haastattelumateriaalia tuli runsaasti. Tutkimustuloksia tarkastellessamme meidän tuli huomioida saturaatio eli kylläntymispiste. Saturaatio on tilanne, jossa aineisto alkaa toistaa itseään eivätkä tiedonantajat tuota enää tutkimusongelman kannalta uutta tietoa. Ajatuksena on, että tietty määrä aineistoa tuo riittävästi esiin sen teoreettisen peruskuvion, joka on ollut mahdollista saada tutkimuskohteesta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 87.) Tutkimuksesta saatua materiaalia voisi pyöritellä loputtomiin. Jossakin vaiheessa on kuitenkin laitettava työlle piste. Opinnäytetyömme valmistui lopullisesti keväällä 2012.

7 TUTKIMUSTULOKSET: MITEN LASTA TUETAAN SURUSSA?

Esitämme tutkimustulokset kahdessa osassa. Käsittelemme ensin haastattelujen pohjalta nousseet keinot tukea lasta surussa ja sen jälkeen toisen tutkimuskysymyksemme mukaisesti kehittämishaasteet. Lapsen tukemisessa nousivat esille lapsen auttaminen toiminnallisilla keinoin, kuolemasta puhuminen lapselle konkreettisesti, vertaistuen merkitys sururyhmässä, vanhempien tukeminen ja kasvatuskumppanuus. Lisäksi esille nousi, ettei lapsen tulisi osallistua liian aikaisin sururyhmään sekä työntekijän kiinnostuksen ja koulutuksen merkitykset lapsen tukemiselle.

7.1 Lasta autetaan toiminnallisilla keinoin

Kaikki haastateltavat kertoivat, että lasten sururyhmässä painottuu toiminnallisuus ja se on myös suurin ero aikuisten sururyhmään verrattuna. Aikuisten sururyhmässä pääpaino on keskustelussa. Lasten kanssa on huomioitava myös, että lapselta ei voi odottaa pitkiä keskusteluja vaan asioita käsitellään toiminnan lomassa lapsen ehdoilla. Lasta ei saa koskaan painostaa puhumaan. Lasten sururyhmässä toiminnan lomassa käydään keskustelua lapsen ehdoilla.

Lisäksi haastateltavat kertoivat lasten sururyhmän jakautuvan aikuisten sururyhmän tavoin eri teemoihin siten, että yhdellä tapaamiskerralla käsitellään tiettyä teemaa. Lapsille oli annettu myös aikaa vapaaseen leikkiin ja jokaisen kerran aluksi oli pieni välipala. Haastateltavat mainitsivat toiminnallisina keinoina muun muassa vahasta muovailun, lasten surusta kertovan lastenkirjan lukemisen ja surulaatikon tekemisen.

Yksi haastateltavista kertoi, että ensimmäisellä sururyhmäkerralla pienten lasten ryhmässä tehtiin lattialle kankaasta joki ja tulitikuista laiturit. Joki ja laiturit kuvastivat surua ja suruprosessin etenemistä. Ensimmäisellä ja toisella kerralla lasten kanssa tehtiin tyyntä, joihin sai kuvata itsensä ja kuolleen läheisen. Tyyntä käytettiin joka kerralla lattialla istuskellessa. Muistelukerralla lapset toivat

mukanaan kuvan kuolleesta läheisestään. Lapset saivat tehdä kuvalle kehykset ja koristella haluamallaan tavalla. Yhdellä sururyhmäkerralla lapset kuvastivat tunteitaan piirtämällä.

...tehtiin tota yhdellä kerralla semmonen, semmonen sarjakuva sarjakuvamainen työ, että että tota piirrettiin niinku semmosii ilmastiin niitä tunteita niinkun piirtämällä ja semmosia tehtiin jotain säätiloja niinku siihen kodin ympärille tehtiin semmosia erilaisia kuvia siitä kodista, missä ne oli ne oli kyllä tosi puhuttelevia ne ne ukkosmyrskyt...

7.2 Kuolemasta puhutaan konkreettisesti lapsen kehitystaso huomioiden

Haastattelemamme diakoniatyöntekijät olivat kaikki yhtä mieltä siitä, että lapsen tukemisen kannalta on merkittävää, että kuolemaa käsitellään konkreettisesti lapsen kehitystasolle sopivalla tavalla. Kaikki haastateltavat painottivat, että lasten sururyhmässä tulee ottaa huomioon myös osallistujien iät. Pienten lasten kanssa tulee olla erilaiset toimintatavat ja toiminnalliset harjoitteet kuin vanhempien lasten kanssa. Esimerkiksi kirjoitustaito on merkittävä asia lasten toiminnallisia harjoitteita suunnitellessa. Jos samassa ryhmässä on suuria ikäeroja, tulee helposti turhautumista. Porin seurakuntayhtymän järjestämässä lastensururyhmässä oli pienempien lasten ryhmä ja nuorten ryhmä. Ryhmät oli helppo jakaa, koska sururyhmään ei ollut tulossa 7-13-vuotiaita lapsia.

Kolmen haastateltavamme mukaan kuolemasta tulisi kertoa lapselle rehellisesti. Lapselta ei voi odottaa samanlaista keskustelua ja keskittymistä kuin aikuiselta, koska lapsella ei ole samanlaisia keinoja ilmaista suruaan. Tämän takia surua olisi hyvä ilmaista käytännöllisin keinoin. Esimerkiksi askartelun ohessa sururyhmän ohjaaja voi keskustella lapsen kanssa menetyksestä. Kaksi haastateltavamme toi esille lapsen kyvyn ymmärtää kuolema, jota ei tulisi aliarvioida. Monesti lapsi ymmärtää kuoleman paremmin kuin aikuinen olettaa. Kaikki haastateltavamme toivat esille, että suru on aina yksilöllinen kokemus eikä sitä voi vertailla eikä määritellä kenen suru on suurin. Jokaisen suru on yhtä arvokasta.

Ja tärkeänä asiana niinkö se, et,et puhutaan kuolemasta kuolemana ja puhutaan asiat niinkö millais sitä sanois, selkein sanoin, selkein lausein. Öö ei, ei käytetä semmosia abstrakteja ilmasuita.

7.3 Lapsi saa vertaistukea pienryhmätoiminnasta

Tulosten mukaan lasten sururyhmissä lasta tuetaan vertaistuen avulla. Surun keskellä voi tulla tunne, että kukaan ei voi ymmärtää, miltä itsestä tuntuu. Sururyhmässä huomaa, että muutkin kokevat samaa ja että myös muilla on samantlaisia tunteita kuin itsellä. Haasteltavat painottivat myös, että ryhmä ei saa olla liian iso, jotta kaikilla on mahdollisuus puhua ja saada huomiota. Liian isossa ryhmässä puheenvuorot jäävät liian pieniksi ja joku voi jäädä enemmän takalalle. Haastateltavat olivat ryhmäkoosta melko yksimielisiä ja maksimikooksi sanottiin noin kahdeksan osallistujaa. Yhtä mieltä oltiin myös siitä, että lasten ryhmän tulisi olla pienempi kuin aikuisten ryhmän. Yksi haastateltavista mainitsi, että kahdelle lasten sururyhmän vetäjälle viisi lasta on sopivan kokoinen ryhmä.

Kyllä ja se tosiaanki kysyy sit ammattitaitoa et silloin ko ollaan et on joku kaheksan viiva kymmenen mikä on jo aika lailla maksimi koko ni siin joudutaan niinko väkisin rajottaa just tämmöst kovin puheliasta ja esillä olevaa ihmistä et just kysyy ammattitaitoo...

7.3.1 Vertaistukea sisaruksista?

Monilapsisessa perheessä sisarukset voivat saada vertaistukea toisiltaan ja saman perheen lapset voivat myös mennä samaan sururyhmään. Haastateltavat eivät nähneet haittaa sille, että sisarukset olisivat samassa ryhmässä, kunhan ryhmän vetäjä tai vetäjät osaavat kohdata kuitenkin yksilöllisesti samasta perheestä olevien surun. Suru on aina yksilöllinen kokemus, vaikka surtasiinkin samaa ihmistä.

Haastatteluista nousi esiin myös, että samanikäiset sisarukset ovat tottuneet siihen, että sisarukset ovat paikalla ja läsnä. Yksi haastateltavista nosti esiin lasten iän vaikutuksen. Jos saman perheen lapsilla on suuri ikäero, voi olla luonnollista, että vanhempi lapsista haluaa mennä mieluummin saman ikäisten ryh-

mään kuin olla samassa ryhmässä nuoremman sisaruksensa kanssa. Haastateltava mainitsi asiasta myös käytännöllisyyden, että lasten on helpompi tulla samaan ryhmään kuin käydä eri ryhmissä. Etenkin kun jokaiseen kertaan on hyvä osallistua, vanhempien voisi olla hankaa kuljettaa lapsia eri kuin samaan ryhmään.

Lapsella se voi olla pelkästään niinku turvallistaki et jos on hyvin saman ikäisiä sisaruksia ni se voi olla niinku turvallistaki että sisko tai veli osallistuu siihen samaan aikaan että...

7.4 Vanhempien tukeminen ja kasvatuskumppanuus

Kaikkien haastateltaviemme mukaan lapsen tukemisen kannalta on tärkeää, että myös aikuista tuetaan hänen surussaan. Aikuisen voi olla vaikea kohdata toisen aikuisen surua, saati sitten lapsen surua. Jos surevalla vanhemmalla itsellään ei ole voimavaroja kohdata surevaa lastaan, lapsi vaistoa sen helposti. Kaksi haastateltavaa kertoi, että myös aikuisten sururyhmissä kysytään, miten sureva lapsi tai lapsenlapsi jaksaa ja ilmaisee suruaan kotona. Aikuinen oppii sururyhmässä kohtaamaan oman menetyksensä ja käsittelemään suruaan ja osaa siten olla tukena myös lapselleen.

Kaksi haastateltavaa toi esille, että lasten ja heidän vanhempinsa kanssa rinnakkain toimivassa sururyhmässä tulisi muistaa, että ne ovat omia prosessejaan ja etenevät omien kehityskaariensa mukaisesti. Aikuisen on hyvä kuitenkin tiedostaa, mitä lasten ryhmässä käsitellään ja miten se voi vaikuttaa lapseen. Yksi haastateltavamme kertoikin, että vanhempi saattaa pelätä lapsen osallistumista sururyhmään.

Kahden haastateltavan mukaan lasten sururyhmän kanssa samaan aikaan toimineesta vanhempien rinnakkaisryhmästä oli positiivisia kokemuksia. Aikuisten rinnakkaisryhmä pohjautui lapsen tukemiseen sekä vanhemman tunteisiin, joita lapsen suru herätti. Aikuisten ryhmä tuki myös lapsen sururyhmässä käymistä. Kasvatuskumppanuudessa tärkeää on, että vanhempien ja ohjaajien välinen vuorovaikutus toimii. Vanhemmat kokivat tärkeäksi kertoa työntekijöille, miten

sururyhmä oli vaikuttanut koko perheeseen.

Kyl mää aattelen että kyl se tulee niinku sil tavalla, että et se laps kaipaa sururyhmää. Et mää aattelen, että niinku täl hetkellä varmaan niin nää on niinkö sit valveutuneita vanhempia jotka ymmärtää että, et lapskin voi tarvita ulkopuolista tukea. Ja, ja tota ja, ja sitä kautta varmaan myöskin hakevat apua sitten sille omalle jakjaksamiselle ihan selkeesti.

7.5 Ei liian varhaisessa vaiheessa sururyhmään

Kaikkien haastateltaviemme mukaan sururyhmään ei tulisi osallistua liian pian menetyksen jälkeen eikä akuutissa kriisissä tai sokkivaiheessa, jolloin ei ole vielä valmis käsittelemään suruaan ryhmässä. Jotta lapsi saisi siis kaiken mahdollisen hyödyn sururyhmästä, hänen täytyy olla valmis kohtaamaan suruunsa liittyvät tunteet ja ajatukset sekä käsittelemään niitä ryhmässä. Yksi haastateltavistamme toi esille, ettei liian ahdistuneelle tai jatkuvasti suruaan itkevälle lapselle sururyhmä sovi. Tällaisessa tilanteessa yksilöterapia on parempi vaihtoehto. Kaksi haastateltavaamme kertoivat, että lapsen suru voi myös viivästyä. Aikui- nen pystyy käsittelemään suruaan nopeammin kuin lapsi, joka saattaa reagoida siihen vasta esimerkiksi puolen vuoden tai vuoden kuluttua. Lisäksi kaksi haastateltavaa oli sitä mieltä, että sururyhmän aikana voi käynnistyä ajatusprosessi, joka voi palauttaa mieleen esimerkiksi aikaisemmat menetykset, sillä suru ei vanhene.

Et, se on tärkeä et heti ei menetyksen jälkeen heti ei voi osallistua koska silloin ei oo aikuinen eikä lapsi niin ei oo mitenkään valmis lähtee niinkö käsitteleen ryhmässä sitä asiaa kun omalla tavallaan se prosessi on omas päässä yks kaaos.

7.6 Työntekijän kiinnostus, kokemus & voimavarat

Kolmessa haastattelussa tuli esille työntekijän henkilökohtaisen kiinnostuksen merkitys sururyhmän vetämiseen. Kaikilla työntekijöillä ei ole halua lähteä sururyhmän vetäjäksi. Kolmen haastateltavamme mukaan teoria luo pohjan sururyh-

män vetämiselle ja toimii taustalla. Elämäkokemus ja työkokemus tuovat varmuutta ryhmän vetämiseen. Lisäksi yksi haastateltavaa toi esille, että työntekijän tulisi olla valmis kohtaamaan kuolema eikä sururyhmää kannata lähteä vetämään, jos työntekijällä itsellään ei ole siihen voimavaroja tai se ahdistaa. Työntekijän tulee olla myös valmis kohtaamaan ristiriitoja, joita voi esiintyä esimerkiksi lasten tai nuorten sururyhmissä. Yksittäisestä vastauksesta tuli myös esille, että työntekijän tulisi hyväksyä asemansa sivuroolissa, sillä ryhmäläiset ovat tärkeimmässä asemassa. Työntekijän tulee myös ymmärtää, ettei hän voi parantaa kenenkään ihmisen surua. Ryhmän vetäjä saattaakin kokea riittämättömyyden tunnetta.

Ja, ja tota mä aattelen, et mitä useamman ryhmän vetää niin sitä vah vahvemmaxi siin tulee. Koska kun ihmisten kanssa ja varsinkin lasten ja nuorten kansa kun tekee niin mitkään säännöt ei välttämättä päde siis sil taval et se olis niinku ihan yksiviivasta se toiminta.

8 TUTKIMUSTULOKSET: MITÄ KEHITETTÄVÄÄ OLISI?

Tässä osiossa käsittelemme haastattelujen pohjalta nousseita kehittämishaasteita lasten sururyhmässä. Esille nousseita teemoja ovat: säännöllinen toiminta, markkinointi, lasten- ja nuortenohjaajien tarve sururyhmien vetäjiksi, työpareittain toimiminen, ei tarvetta lisätä sururyhmäkoulutusta, oma ryhmä samanlaisen menetyksen kokeneille, trauman tai psyykkisen sairauden huomioiminen sekä pojan suru.

8.1 Säännöllinen toiminta

Lasten sururyhmiä on Porin seurakuntayhtymässä ollut yksi, joten luonnollisesti kaikki haastateltavat mainitsivat säännöllisen toiminnan kehityshaasteeksi, mutta sen toteuttamisessa on ristiriitaisuuksia. Säännöllistä toimintaa tarvitaan, jotta tieto toiminnasta leviäisi ja useammat uskaltautuisivat ryhmään. Kuitenkin, jotta ryhmiä voisi olla useammin, tarvitaan enemmän tulijoita. Kaksi haastateltavista kertoi, että työntekijältä tarvitaan sinnikkyyttä, kun ollaan aloittamassa uutta toimintaa. Molemmat myös uskoivat, että lasten sururyhmiä tulee vielä olemaan lähivuosina seurakuntayhtymässä.

Porin seurakuntayhtymässä pidetyssä lasten sururyhmässä ei ollut seuranta- paamisia vaan kontaktit seurakuntaan jatkuivat muuta kautta. Säännölliseen toimintaan voisi kehittää yhden haastateltavan mukaan niin sanottuja seuranta- kertoja, jolloin esimerkiksi ryhmä tapaisi puolen vuoden tai vuoden kuluttua vaihtamaan kuulumisia.

Säännöllisen toiminnan kehittämiseksi tulisi haastateltavien mukaan ottaa huomioon myös yhteistyö muiden seurakuntien kanssa laajassa mittakaavassa. Lisäksi esille tuli, ettei lasten sururyhmää ole mahdollista järjestää yhdessä seurakunnassa. Koko seurakuntayhtymän tulee siis olla sitoutunut lasten sururyhmän järjestämiseen. Lasten sururyhmä saadaan paremmin kasaan, jos ryhmään otetaan myös lähikuntien seurakunnista osallistujia. Yksi haastateltavista

ehdotti, että lasten sururyhmä voitaisiin järjestää rovastikunnittain. Suuremmalla yhteistyöllä muiden toimijoiden kanssa saataisiin ryhmään enemmän osallistujia.

Ja tuota se on aina kun jotakin uutta työmuotoa alotetaan niin siin on aina se haaste, että, että tota pitäis jaksaa olla sitkeä vaikka ei heti niinku tuukkaan niin sanotusti tupa täyteen. Et jotta ihmiset niinku oppis tietämään, tietämään ja tuntemaan et tämmöstä toimintaa järjestetään.

8.2 Markkinointi

Haastateltavat kertoivat, että lasten sururyhmää markkinointiin muun muassa lehdissä, kuten Satakunnan Kansassa ja Kirkkosanomissa. Ryhmän vetäjät olivat yhteydessä myös terveydenhoitajiin ja koulukuraattoreihin. Ryhmästä tiedotettiin myös kaikkia seurakuntayhtymän diakoniatyöntekijöitä. Internetin kautta laitettiin sururyhmästä mainoksia aina lähikuntiin asti. Ryhmän vetäjillä oli myös työn kautta tiedossa lapsiperheitä, joissa läheinen oli kuollut. Heille voitiin ryhmää mainostaa henkilökohtaisesti. Lasten sururyhmästä tiedotettiin laajasti ja monin eri tavoin pyrittiin levittämään tietoa. Kaikki haastateltavat mainitsivat haastattelussaan mainonnan ja markkinoinnin merkityksen. Jotta ryhmään saadaan osallistujia sopiva määrä, tulee markkinoinnin olla kohdillaan. Markkinoinnin ongelmana tuntui olevan, miten markkinoida tarpeeksi, mutta ei liikaa.

Yksi haastateltavista kyseenalaisti, onkoärkevimmät markkinointikeinot löydetty. Kaksi haastateltavista pohti myös sitä, pystyykö seurakuntayhtymä vastaamaan haasteeseen, jos tieto ryhmästä tavoittaa kaikki otolliset ryhmään tulijat. He miettivät myös omaa jaksamistaan, jos sururyhmiä tulisi lisää. Heidän mielestään sururyhmiä ei tulisikaan mainostaa nykyistä enempää. Yksi haastateltava puhui myös lehtimainosten vievän jonkun verran rahaa.

Että sitte jos me kauheesti mainostetaan, ni sitte tulee se resurssi et kuinka paljon itse jaksaa ja pystyy ja sit täytyis myös vas pystyä myös yhtymän vastaamaan sit niihin haasteisiin.

8.3 Lasten- ja nuortenohjaajien tarve sururyhmien vetäjiksi

Kahdessa haastattelussa tuli esille lasten- tai nuortenohjaajien tarve sururyhmien vetäjiksi. Lapsen tai nuoren kehitystasojen ja käytännön menetelmien tunteminen sekä luonteva kohtaaminen ovat tärkeitä. Lasten- ja nuortenohjaajilla ei ole välttämättä mahdollisuutta osallistua sururyhmän vetämiseen, mikä vaatii aikaa ja sitoutumista. Lisäksi työntekijällä täytyy olla motivaatiota ja kiinnostusta. Lasten- ja nuortenohjaajien osaamista kuitenkin tarvitaan sururyhmissä.

...et olis hyvä kun olis esim. nuorisotyöntekijä vetäjänä toisena vetäjänä. Ja, ja taas pienempien lasten kohdalla niin mä aattelen et se aika oleellinen mää aattelin et se että olis lasten ohjaajan kokemus niin tota tai muuten ihminen, joka on paljon lasten kanssa toiminu nii se olis luontevaa silloin se kohtaaminen.

8.4 Työpareittain toimiminen

Haastateltavistamme kolme oli sitä mieltä, että sururyhmissä pitäisi olla vähintään kaksi ohjaajaa. Tämä ei kuitenkaan toteutunut Porissa järjestetyssä pienempien lasten sururyhmässä. Kahdessa haastattelussa tuli esille vetäjien toisiltaan saaman tuen merkitys. Se on tärkeää, koska sururyhmä voi olla rankka prosessi myös työntekijälle. Työntekijän oman jaksamisen kannalta on tärkeää, että hän voi jakaa vastuuta toisen työntekijän kanssa. Ryhmä toimii paremmin, kun vetäjät tuntevat toisensa tarpeeksi hyvin ja luottavat toisiinsa. Yksi haastateltava koki tarpeelliseksi lisätä vetäjiä lasten sururyhmiin. Tällöin pareittain työskentely olisi mahdollista. Työpareittain toimimisessa on myös konkreettista hyötyä. Jos toinen ohjaajista sairastuu, ryhmä ei jää kokonaan ilman ohjaajaa.

Ja, ja tota sitten se olis tosi hyvä, että sitä vois vetää pareittain, mitä mä en itse saanut. Et se tekis siitä vähän kevyempää niin siis sillai aatellen et olis kahdet aivot, kahdet silmät ja kaksi syyliä...

8.5 Ei tarvetta lisätä sururyhmäkoulutusta

Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että sururyhmäkoulutusta on riittävästi tarjolla. Kirkko ja seurakuntayhtymä järjestävät koulutusta hyvin. Kahdessa haastattelussa tuli esille, että surututkimukset lisääntyvät koko ajan ja työntekijän tulee pysyä ajan tasalla uusissa tutkimuksissa. Teoria luo pohjan sururyhmän vetämiselle, ryhmissä kuitenkin usein painotetaan käytännönläheisyyttä. Teoriat tulevat esille työntekijöiden alan koulutuksessa ja osallistumisessa seurakuntayhtymän järjestämiin koulutuksiin. Yhdessä haastattelussa tuli esille, että osa koulutuksista järjestetään Satakunnan ulkopuolella, mikä vaatii työntekijältä myös joustavuutta lähteä toiseen kaupunkiin.

Koulutukseen varmasti pääsee ja sitä koulutusta on riittävästi ja meidän yhtymä on tosi tosi hyvin kouluttaa niinku moneen eri asiaan et meil on säännöllisesti tämmösiä yhtymän sisäisiä koulutuksia on ollu myös surusta, että että toi ei se siitä varmasti oo kii ja ja jotenki mä ajattelen, että sekä teologian että diakoniatyöntekijöiden koulutuksessa niin suru on aika keskeinen keskeinen asia...

8.6 Oma ryhmä samanlaisen menetyksen kokeneille

Kaikissa haastatteluissa tuli esille tarve samanlaisen menetyksen kokeneiden sururyhmälle, jos kyseessä on traaginen menetys, kuten läheinen on tehnyt itsemurhan tai kokenut väkivaltaisen kuoleman. Samanlaisen menetyksen kokeneet saisivat samanlaista vertaistukea ja ymmärrystä toisiltaan. Surusta voisi olla helpompi puhua tietäessään, että muidenkin ryhmäläisten omaiset ovat kuolleet yhtä traagisesti. Yksi haastateltava ehdotti erillisiä sururyhmiä äitinsä, isänsä tai sisaruksensa menettäneille lapsille. Käytännössä tätä on kuitenkin vaikea toteuttaa. Kaksi haastateltavista toikin esille, ettei Satakunnassa ole tarpeeksi osallistujia tällaisiin erityissururyhmiin. Yhden haastateltavan mukaan jokaisen suru on kuitenkin yksilöllinen kokemus ja on realistista, että ryhmässä on eri menetyksen kokeneita. Samanlaisen menetyksen kohdanneille lapsille suunnattu ryhmä ei siis ole tällä hetkellä toteutettavissa. Se on tulevaisuuden kehittämissaaste, jos ja kun lasten sururyhmästä tulee säännöllinen ja osallistujia on riittävästi.

Joo varsinki just tämmöses traumaattises surus ni se tarttis oikeestaan sellasen sururyhmän monasti että kaikilla olis niinku sellanen traumaattinen surun kokemus et esimerkiks jos omainen tehny itsemurhan tai tai kuollu väkivallan uhreina...

8.7 Trauman tai psyykkisen sairauden huomioiminen

Kaikki haastateltavaamme olivat sitä mieltä, että traumasta kärsivä tai kriisitilanteessa oleva ei voi osallistua sururyhmään. Kaksi haastateltavaamme toi esille ilmiön, jota on alkanut esiintyä sururyhmissä. Ilmiö koskee aikuisten sururyhmää, mutta on hyvä tiedostaa myös lasten tai nuorten sururyhmissä. Seurakuntiin tulee yhteydenottoja viranomaistahoilta tai muilta yhteistyökumppaneilta psyykkisesti sairaista henkilöistä, jotka haluttaisiin ohjata sururyhmään. Esimerkiksi mielenterveysongelmaista henkilöä ei voi kuitenkaan ottaa sururyhmään. Ongelmana ei ole tällöin ainoastaan suru, vaan apua tarvitaan myös psyykkisiin ongelmiin. Ryhmää kohtaan ei ole reilua, jos joukossa on sairas ihminen. Se saattaa ahdistaa ja pelottaa muita. Traumasta tai psyykkisestä sairaudesta kärsivä henkilö tulisi ohjata hänelle oikeaan paikkaan. Kehittämishaasteena olisi-kin, että tietoisuutta sururyhmän toiminnasta ja erityisesti kenelle se sopii, tulisi lisätä, jotta ihmisiä ei ohjattaisi väärään paikkaan.

Niin niin nimenomaan et ihminen on ollu jo selvästi sairas ennen tätä surua että että toi ja yleensä tämmönen äkillinen suru vaan pahentaa sitä esimerkiks depressio ni ni ei se oo sitte niitä muitakaan ryhmäläisiä kohtaan oikeen jos ryhmässä on joku todella sairas ihminen, jonka joka sit näkyy siinä käyttäytymisenä ja käyttäytymisessä ja puheissa ja se voi ahdistaa myös niitä entistä enemmän niitä muita surevia...

8.8 Pojan suru

Yksi yleisesti sururyhmiin liittyvistä kehittämishaasteista on miehen suru, jonka mainitsi kolme haastateltavaa. Haastateltavat kertoivat miehen surevan eri tavoin kuin naisen, ja sen takia heillä tulisikin olla omat sururyhmät. Miesten sururyhmien tulisi olla toiminnallisempia kuin naisten. Naisten on miehiä helpompi

istua paikoillaan ja puhua tunteista. Yksi haastateltavista pohdiskeli, että ehkä tulevaisuudessa myös tytöille ja pojille tulisi olla omat sururyhmänsä. Haastateltava uskoo, että varmaankin jo teini-ikäisellä pojalla voisi olla tarve toiminnallisemmalle sururyhmälle.

Haastatteluista nousi esiin myös tarve miesohjaajista. Miesten sururyhmässä olisi haastateltavien mukaan hyvä olla miesohjaaja tai ohjaajia. Miesohjaajalla uskotaan olevan enemmän kykyä miehen surun kohtaamiseen. Aikuisten sururyhmiä vetäneet työntekijät kertoivat, että aikuisten ryhmissä suurin osa on naisia ja jotkut miehet eivät halua tulla ryhmään, jossa kaikki muut ovat naisia.

Et varmaan ihanteellista olis että olis myös miesten ryhmä ja mies ohjaaja, että siinä olis sitte helpompi miehenä avautua...

9 JOHTOPÄÄTÖKSET TUTKIMUSTULOKSISTA

Porin seurakuntayhtymän järjestämässä lasten sururyhmässä on lasta tuettu onnistuneesti. Kehittämishaasteita löytyi jonkin verran. Toiminnan jatkaminen samalla kaavalla on toimivaa ja lasta tukevaa. Porin seurakuntayhtymässä pidetyssä lasten sururyhmässä lasten kanssa käytetyt toiminnalliset menetelmät ovat olleet hyviä ja lasten kanssa on osattu puhua konkreettisesti ja lapsen ikätaso huomioiden. Lasten suruoppaissa, tutkimuksissa ja muualla pidetyissä lasten sururyhmissä on ollut vastaavia menetelmiä ja ne on havaittu toimiviksi. Esimerkiksi Heidi Peltola ja Margareetta Vilppola esittelevät opinnäytetyössään ”Luovat ja toiminnalliset menetelmät surevan lapsen tukena, Ohjaajan materiaalia lasten sururyhmiin”, erilaisia luovia toiminnallisia menetelmiä kuten surukirjan tekemisen, piirtämisen, maalaamisen, askartelun ja musiikin. (Peltola & Vilppola 2009.)

Vertaistuella on suuri merkitys lasten tukemisessa. Tämän on todennut myös Tuija Vänskä opinnäytetyössään, joka käsitteli lasten sururyhmän vetämistä (Vänskä 2007). ”Yhdessä suru on helpompi kantaa” kirjassa sanotaan, että sisarukset voivat olla toisilleen vertaistukena ryhmässä, koska ryhmässä he voivat jakaa yhteisen surun uudella tavalla ja näkevät toisissaan uusia piirteitä (Laimio 2004, 40). Samaa mieltä olivat myös haastateltavamme. Lasten sururyhmä on saanut hyvää palautetta, joten voidaan todeta, että osallistujat ovat saaneet tarvitsemaansa tukea ja apua surun käsittelyyn. Erittäin tärkeänä pidämme sitä, että myös lasten vanhemmille oli järjestetty oma sururyhmä, jossa käytiin läpi lapsen tukemista kotona. Näin lapsi saa tukea ryhmän lisäksi myös kotona ja vanhemmat saavat apua ja vertaistukea vaikeisiin tilanteisiin.

Sirpa Mynttinen-Suonpää tutki opinnäytetyössään Jyväskylän leskiperheiden kokemuksia surevan lapsen saamasta tuesta. Tutkimuksessa kävi ilmi, että haastatteluun osallistuneista 18 lapsesta 4 oli käynyt seurakunnan sururyhmän ja he olivat kokeneet sen todella merkittävänä lapsen tukemisessa. Vastauksissa korostui lasten ja vanhempien saaman vertaistuen merkitys kriisitilanteessa. Tutkimuksessa selvisi myös, että lasten sururyhmä oli monien perheiden toivee-

na ja useimmat olisivat halunneet sellaiseen osallistua. Myös Jyväskylässä sururyhmissä on ollut muutaman vuoden tauko. (Mynttinen-Suonpää 2007.) Myös meidän tutkimuksessamme yhdeksi kehittämishaasteeksi nousi säännöllinen toiminta. Tutkimustulostemme mukaan Porissa 2009 lasten sururyhmään osallistuneet olivat hyötyneet ryhmästä. Porissa järjestetty lasten sururyhmä toisikin hyvänä mallina myös tuleville lasten sururyhmille. Lasten sururyhmää markkinoitiin usein hyvin keinoin, mutta tieto ryhmästä ei silti tavoittanut kaikkia potentiaalisia tulijoita. Tämä karsii myös sen, että voitaisiin tehdä omat ryhmät samanlaisen surun kohdanneille. Lasten sururyhmiä ei kuitenkaan tule missään nimessä lopettaa.

Mielenkiintoista on, että evankelisluterilaisen kirkon sururyhmien vetäjät eivät nostaneet uskon tuomaa lohtua lapsen tukemisessa merkittävään osaan. Uskonnollisuus nousi esiin enemmän muutamana mainintana, että ryhmässä laulettiin virsiä ja pidettiin hartauksia. Sivulauseessa mainittiin uskon tuoma toivo. Mahdollisia selityksiä tälle saattaa olla se, ettei uskonnollisuudesta ollut haastattelussa omaa teemaa tai sen takia, että seurakunnan työntekijät pitivät asiaa niin itsestään selvyytenä, että eivät sitä erikseen maininneet. Hyvösen tekemässä sururyhmän ohjauskansiossa hän tuo esille, että uskon tuoma näkökulma toivosta tulee esille seurakunnan työntekijän työssä. Hengellisyys on lähtökohtana kaikelle työskentelylle. Sururyhmässä ei siis välttämättä erikseen puhuta uskosta, mutta sen voima on silti läsnä. (Hyvönen 2011.)

Kaikki haastateltavamme olivat saaneet koulutusta surutyössä tukemiseen ja kokivat sen olleen riittävää. Haastateltavat kokivat myös, että heiltä löytyi ammattitaitoa havainnoida ryhmään haluavaa, esimerkiksi missä surun vaiheessa voi ryhmään tulla ja olisiko mahdollisesti tarve myös yksityiseen keskusteluun tai muuhun ammattiapuun. On todella tärkeää, että kaikki ammattiauttajat ymmärtävät, että sururyhmä ei ole terapiaryhmä eikä sillä voida korvata terapiaa tai muita tukimuotoja. Mielestämme onkin huolestuttavaa, että haastatteluista nousi esiin, että joillakin sosiaali- ja terveystieteiden ammattilaisilla on käsitys, että sururyhmällä voi korvata esimerkiksi terapian. Sururyhmä keskittyy surun käsittelyyn. Psykkiset sairaudet tulee aina hoitaa riippumatta siitä, käykö henkilö sururyhmässä.

Tuija Vänskän opinnäytetyön tavoitteena oli lisätä Espoon hiippakunnan kasvatuksen seminaariin osallistuneiden seurakuntien työntekijöiden tietoa kohdata perheiden, lasten ja nuorten suru sekä tietoa toimimisesta lasten sururyhmien ohjaajana ja siten rohkaistua aloittamaan lasten sururyhmä. Vänskän mukaan työntekijöiden kokemukset lapsi- ja varhaisnuorisotyöstä olivat vahvuuksia lasten sururyhmän toteuttamisessa. Myös kokemus aikuisten sururyhmän ohjaamisesta oli hyödyllistä, koska tätä tietoa pystyttiin soveltamaan lasten kanssa työskentelyyn. (Vänskä 2007.) Lasten sururyhmää ohjattaessa on siis hyödyllistä, jos ohjaaja tuntee myös aikuisen suruprosessia.

Haastatteluissa nousi esiin myös, että lasten- ja nuortenohjaajia voisi olla mukana pitämässä lasten sururyhmää. Venla Vänskä teki opinnäytetyönään koulutuspäivän lapsen surusta Hyvinkään seurakunnan lastenohjaajille ja pyhäkoulun opettajille. Opinnäytetyössään Vänskä kuvaa lastenohjaajien ammattitaitoa surun kohtaamisessa. Lastenohjaajilla on ammattitaitoa ohjata lapsille erilaisia kerhoja ja toimintatuokioita. Heillä on myös kyky tarkkailla lasten vapaata leikkiä, jossa näkyy lapsen mielialat ja tunteet. Lastenohjaajat näkevät lapsia päivittäin työssään ja kohtaavat vanhempia. Sen vuoksi he ovat avainasemassa perheiden tukemisessa kriisitilanteessa. Heidän olisikin hyvä perehtyä erilaisiin perheiden kohtaamiin kriiseihin, kuten suruun. (Vänskä 2006.) Myös meidän tutkimustuloksissamme ilmeni, että lastenohjaajien ammattitaitoa voitaisiin hyödyntää lasten sururyhmissä. Lastenohjaajat osaavat kohdata lapset ja suunnitella sekä toteuttaa erilaisia tuokioita, esimerkiksi askarteluja. Kuten tutkimustuloksissa tuli esille, myös työparilla on suuri merkitys sururyhmän pitämisessä. On erittäin tärkeää, että jokaisella sururyhmän vetäjällä olisi mahdollisuus saada työpari. Tämä olisi hyvä ottaa huomioon, kun seuraavaa sururyhmää järjestetään.

Mielenkiintoisena teemana haastatteluista nousi tyttöjen ja poikien erot surussa. Tyttöjen ja poikien eroista ovat tehneet havaintoja eri tutkijat ja alan ammattilaiset. Olemme päätyneet esittelemään näkemyksiä Mare Kinaselta sekä Magne Raundalenilta ja Atle Dyregroville. Haastateltaviemme kanssa he ovat samaa mieltä siinä, että pojat ovat sururyhmissä tyttöjä innokkaampia toiminnallisiin juttuihin ja pojat ovat tyttöjä sulkeutuneempia ja näyttävät vähemmän tunteitaan. Atle Dyregrov kertoo kirjassaan *Lapsen suru*, että poikien ja tyttöjen erot surus-

sa näkyvät selkeästi kahdeksan vuotiailla lapsilla ja ero vain kasvaa iän myötä. (Dyregrov 1993, 51–52). Raundalen ja Dyregrov sekä Kinanen uskovat erojen johtuvan osittain yhteiskunnan luomista opituista sukupuolirooli-odotuksista. (Raundalen & Dyregrov 1997, 112–113 & Kinanen 2009, 25–26.)

Luokkatoverin kuoleman jälkeen tutkittiin tyttöjen ja poikien eroja surussa. Tutkimuksessa todettiin, että suurimmalla osalla tytöistä oli ystävä, jolle avautua, mutta vain 40 prosentilla pojista oli sellainen ystävä. (Dyregrov 1993, 51–52). Raundalen ja Dyregrovin pitämän sururyhmän edetessä he kuitenkin huomasiivat, että erot tyttöjen ja poikien välillä kapenivat. Raundalen ja Dyregrov päättelivät erojen kaventuneen, koska ryhmän salliva ja avoin ilmapiiri antoi luvan luopua sosiaalista rooli-odotuksista eli siitä, miten miehen ja naisen ajatellaan käyttäytyvän. Raundalen ja Dyregrov pitivät myös lasten vanhemmille sururyhmää ja sama ilmiö oli havaittavissa siellä. (Raundalen & Dyregrov 1997, 112–113.) Tämän tutkimustuloksen mukaan ei siis olisikaan mitään syytä laittaa tyttöjä ja poikia eri ryhmiin.

10 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS

Tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa on eri kriteerejä. Voidaan pohtia, miten tutkimuksen kohde ja tarkoitus vastaavat toisiaan. Valitsimme haastateltaviksi henkilöitä, joilla oli kokemusta sekä lasten että aikuisten sururyhmän vetämisestä tarkoituksenamme saada vastaukset tutkimuskysymyksiin, miten lasta tuetaan surussa ja mitä kehitettävää siinä olisi. Olimme sitoutuneita tutkimukseen, koska meillä oli motivaatiota lähteä tutkimaan lapsen tukemista surussa sekä kehittämishaasteita. Tutkimuksen alussa perehtyessämme lähdeaineistoon huomasimme aiheen olevan vähän tutkittu erityisesti kvalitatiivisesti. Tutkimustulokset vastasivat odotuksiamme, mutta esille nousi myös uusia teemoja. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 140.)

Aineiston keräsimme henkilökohtaisesti haastattelemalla ja nauhoittamalla haastattelut. Toimimme molemmat haastattelijoina joka haastattelussa. Yksi haastatteluista toteutettiin ryhmähaastatteluna, muut yksilöhaastatteluina. Tutkimuksemme olimme alun perin valinneet viisi henkilöä, mutta huomasimme yhden haastattelun jälkeen nauhoituksen epäonnistuneen. Olimme varautuneet, että nauhurin käytössä saattaisi tulla vaikeuksia. Ensimmäinen haastattelu onnistui kuitenkin hyvin. Tämän takia olimme melko luottavaisia, että nauhuri toimisi tästä eteenpäinkin. Emme siis tarkistaneet nauhurin toimivuutta kesken haastattelun. Lopullinen aineisto muodostui siis neljästä haastattelusta. Saimme kuitenkin vastaukset tutkimuskysymyksiimme neljän haastattelun perusteella.

Huomioimme tutkimuksessamme eettisyyden kannalta sen, ettei tutkittavien henkilöllisyys paljastuisi missään vaiheessa ulkopuolisille. Poistimme nauhoitukset litteroinnin jälkeen varmistaaksemme, että haastateltavien henkilöllisyys pysyisi salassa. Kerromme vain Porin seurakuntayhtymän työntekijöistä. Emme mainitse työssämme tarkempia henkilö- ja tunnistetietoja haastateltavistamme.

Tutkimusaineiston keräsimme melko tiiviillä aikataululla loppuvuodesta 2011 ja alkuvuodesta 2012. Aloitimme litteroinnin heti haastattelujen jälkeen ja sen valmistuttua tutkimustulosten analysoinnin. Aineiston analysointiin käytimme teemoittelua, jossa huomioimme myös kvantifioinnin. Ennen haastatteluja teimme teemahaastattelurungon. Muodostimme johtopäätökset saadun aineiston pohjalta. Koimme tutkimuksessa eduksi sen, että meitä oli kaksi tutkijaa haastattelemassa ja analysoimassa tutkimustuloksia.

Haastattelimme vain neljää työntekijää, joten tulokset eivät ole yleistettävissä kaikkiin sururyhmiin. Sururyhmään osallistuneilla saattaa myös olla erilaisia näkemyksiä kuin työntekijöillä. Tutkimuksen tarkoituksena olikin saada laadullista tietoa Porin seurakuntayhtymän työntekijöiden näkökulmasta. Tutkimuksen luotettavuutta mielestämme lisää se, että se on mahdollista toteuttaa uudestaan samoilla metodeilla. Valmis työ julkaistaan ja annetaan myös haastateltavillemme luettavaksi.

11 POHDINTA

Opinnäytetyömme tavoitteena oli saada sellaista tietoa lasten sururyhmistä, josta olisi hyötyä niin seurakunnan työntekijöille kuin kaikille surevan lapsen kanssa toimiville. Esimerkiksi vanhempi, joka epäröi lapsen tuomista sururyhmään voi rohkaistua kun lukee, mitä ryhmässä tehdään ja mitä siellä tapahtuu. Myös teoriaosuudesta voi löytyä tietoa, jota vanhempi ei ole ennestään tiennyt, esimerkiksi, miten paljon lapsi voi surun tunteitaan piilotella. Tutkimustulosten positiivisuus lapsen tukemisesta voi olla myös työntekijälle tärkeää ja motivoivaa. Tärkeimmät tutkimustuloksemme ovat sururyhmien säännöllisyys, lasten- ja nuortenohjaajien tarve sururyhmien vetäjiksi sekä pojan suru. Mielestämme saavutimme tutkimukselle asettamamme tavoitteet hyvin. Aiheesta syntyi myös uusia kehitys- ja jatkotutkimusideoita.

11.1 Vertailu aikaisempiin tutkimuksiin

Tuija Vänskä (2007) toteutti opinnäytetyönään lasten sururyhmän, jonka osallistujilla oli positiivisia kokemuksia ja ryhmästä tuli säännöllisesti toimiva. Palautteiden mukaan opittiin kohtaamaan lasten ja nuorten suru. Uskomme, että Porin seurakuntayhtymässä on helpompi tulevaisuudessa järjestää lapsille oma sururyhmä, koska siihen on olemassa jo valmis malli. Säännöllistä toimintaa olisi varmasti helpompi markkinoida, kun aina olisi tiedossa koska seuraava ryhmä olisi alkamassa. Lapsen suru ei välttämättä näy niin selkeästi aikuiselle, koska lapsi voi ulkoisesti näyttää olevan kunnossa, vaikka todellisuus on jotain ihan muuta. Lapsen surusta tulisikin puhua enemmän. Vanhemmat saattavat myös pelätä, että sururyhmä ja kuolemasta puhuminen on lapselle traumatisoivaa ja sen takia välttelevät aihetta.

Tutkimustulostemme mukaan lasten- ja nuortenohjaajille on tarvetta. He ovat kuitenkin työaikaan sidottuja toisin kuin diakoniatyöntekijät. Olisi varmaan mahdollista, että lasten- ja nuortenohjaajilla olisi tietty määrä työtunteja sururyhmätyöskentelyyn. Tästä olisi myös se hyöty, että jos lasten sururyhmään ei ole niin

paljoa tulijoita ryhmän muodostamiseen, surun kanssa työskennellyt lasten- tai nuortenohjaaja osaa tukea myös yksittäistä lasta esimerkiksi päivä- tai iltapäiväkerhossa. Lapselle voi olla myös mukavaa, jos sururyhmää vetää kerhosta tuttu ja turvallinen aikuinen. Tällä tavalla saataisiin myös lisää sururyhmien vetäjiä. Tärkeintä on kuitenkin, että sururyhmän vetäjä on ammattitaitoinen ja motivoitunut lasten kanssa työskentelemiseen. Suruteorioiden tunteminen luo pohjan kohdata sureva lapsi. Esimerkiksi juuri Tuija Vänskän opinnäytetyössä sururyhmän toteuttamisessa koettiin eduksi työntekijöiden kokemus ja ammatillisuus surevan lapsen kohtaamisessa. Lasten- ja nuortenohjaajat osaavat varmaankin parhaiten kohdata kriisissä olevan lapsen.

Atle Dyregrovin tutkimusten mukaan pojilla on tyttöjä huomattavasti vähemmän ystäviä, joille avautua surun tunteista. Sekaryhmässä voisi olla mahdollista, että pojat saisivat tytöistä ystäviä, joille avautua sururyhmän ulkopuolellakin. Raundalen ja Dyregrovin tutkimuksissa todettiin, että sururyhmän edetessä poikien ja tyttöjen erot surussa kapenivat. Voikin olla, että tyttöjen esimerkki on tuonut pojille rohkeutta näyttää tunteitaan. Pojille saattaa olla paljon hyötyä siitä, että ryhmässä on samanikäisiä tyttöjä. Poikien ja tyttöjen omia sururyhmiä tulisi kuitenkin vielä tutkia lisää, jotta voitaisiin sanoa varmasti, kumpi malli sopii paremmin. Tulee myös ottaa huomioon, että se mikä toimii pienille lapsille, ei välttämättä toimi nuorten kohdalla. Laitetaan tytöt ja pojat sitten samaan tai eri ryhmään, sillä ei tunnu olevan suurta merkitystä lapsen tukemisen kannalta. Tärkeintä kuitenkin on, että lasta tuetaan ja autetaan surussa.

11.2 Jatkotutkimusideoita

Tutkimuksemme perustui työntekijöiden näkemyksiin. Vuoden 2009 sururyhmästä voisi tehdä myös kvantitatiivisen tutkimuksen, kuten kyselyn sururyhmään osallistuneille lapsille ja heidän vanhemmilleen. Tällöin voisi myös vertailla, onko ryhmään osallistuneilla ja sen toteuttajilla samanlaiset näkemykset ryhmästä. Ryhmästä on kulunut jo muutama vuosi, joten siihen osallistujat osaisivat myös kertoa pidemmältä aikaväliltä, miten ryhmässä olo on auttanut suruprosessissa. Vuonna 2009 lasten sururyhmän toteuttaneet työntekijät tekivät

paljon suunnittelutyötä oman ammatillisuutensa pohjalta. Tästä voisi koota vaikka oman lasten sururyhmäoppaan tuleville lasten sururyhmille. Oman oppaan voisi tehdä myös lasten vanhempien sururyhmän ohjaamiseen.

Työstämme nousi myös monta mielenkiintoista teemaa, joista voisi tehdä tarkemman tutkimuksen, kuten poikien ja tyttöjen surun eroista. Porin seurakuntayhtymässä tulee olemaan vielä uudestaan lasten sururyhmä. Tästä löytyisikin aihe seuraaville tutkimuksille. Uutta sururyhmää voisi päästä ohjaamaan tai havainnoimaan. Havainnoinnilla saisi ulkopuolista näkemystä ryhmän toteutumisesta.

11.3 Oman työn arviointia

Valitsemamme tutkimusmenetelmät soveltuivat hyvin tutkimuksemme toteuttamiseen, koska saimme vastaukset tutkimuskysymyksiimme. Ne eivät muuttaneet missään vaiheessa tutkimusta. Teoriaosuudessa käsitelimme suruteorioita. Haastatteluista ilmeni, että teoriat toimivat sururyhmän taustalla, eikä niitä tarvitse käsitellä ryhmässä erikseen. Niiden esittely on kuitenkin tarpeellista, sillä suruprosessin tunteminen on välttämätöntä. Käytimme teoriaosuudessamme paljon Soili Poijulan teoksia. Poijula on alan ammattilainen, jolla on tietoa ja kokemusta surusta yleisesti. Hän on tutkinut erityisesti lapsen surua. Poijulan teoksissa on myös paljon havainnollistavia esimerkkejä lasten vanhemmille sekä lasten kanssa työskenteleville. Löysimme hänen teorioistaan paljon aiheeseemme liittyvää materiaalia, joten mielestämme niiden käyttö on perusteltua.

Teemahaastattelu soveltui hyvin menetelmäksi, koska emme suunnitelleet etukäteen tarkkoja kysymyksiä. Halusimme haastattelutilanteen olevan mahdollisimman luonnollinen ja rento keskustelutilanne, missä onnistuimme. Teemahaastattelurunko toimi haastattelujen pohjana. Haastatteluista nousi esiin samoja teemoja kuin teoriaosuudessa erityisesti lapsen tukemisesta. Suurin osa kehittämishaasteista oli kuitenkin uusia eikä niitä ole käsitelty teoriaosuudessa. Onnistuimme teoriaosuuden rajaamisessa, sillä opinnäytetyö muodostaa hyvän kokonaisuuden lapsen tukemisesta surussa.

Analysoidessamme tutkimustuloksia esiin nousi uusia teemoja haastattelujen pohjalta. Myös osan teemahaastattelurungon teemoista muotoilimme uudelleen haastattelujen pohjalta nousseiden teemojen mukaan. Motivaatiomme pysyi koko opinnäytetyöprosessin ajan hyvänä, sillä aihe kiinnosti meitä ja tiimityöskentelymme oli toimivaa. Haasteelliseksi osoittautui tutkimustulosten analysointimenetelmän valinta. Teemoittelu oli kuitenkin mielestämme luonteva valinta teemahaastattelujen analysointiin, koska haastattelurunkomme teemat toimivat hyvänä pohjana teemoittelulle. Uskoimme teemoittelulla saavamme parhaiten haastatteluaineiston analysoitua, jossa mielestämme onnistuimme.

Opinnäytetyön toteuttaminen on antanut meille paljon uutta tietoa lapsen surusta. Teoriatiedon lisäksi olemme saaneet kuulla alan ammattilaisten näkemyksiä. Suru on vaikea aihe, koska se on niin henkilökohtainen, herkkä ja yksilöllinen kokemus. Aiheeseen perehtyminen on tuonut meille varmuutta surevan ihmisen kohtaamiseen. Läheisen ihmisen menettäneeseen voi törmätä missä vain, joten on hyvä tietää miten kohdata sureva. Tutkimuksellamme saimme uutta tietoa lapsen vanhempien tukemiseen ja kasvatuskumppanuuteen. Opimme paljon uutta myös vertaistuen merkityksestä. Perehtyminen valmiiseen toimintamalliin auttaa myös ohjatessa asiakkaita eri palveluiden piiriin. Kvalitatiivisen tutkimuksen tekemisestä olemme myös oppineet paljon. Kokonaisuudessaan opinnäytetyöprosessi on ollut antoisa ja opettavainen kokemus. Opinnäytetyö antoi meille runsaasti eväitä surevan lapsen ammatilliseen kohtaamiseen.

LÄHTEET

Aalto, Kirsti (toim.) 2000. Saattohoito. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Aaltola, Juhani & Valli, Raine 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Dyregrov, Atle 1993. Lapsen suru. Jyväskylä: Kirjapaino Oy.

Dyregrov, Atle & Raundalen Magne 1997. Sureva lapsi ja koulu. Tampere: Vastapaino.

Elstad, Gunnar 2003. Kun elämä satuttaa. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino.

Engström, Katarina; Repo, Hannele & Ryhänen, Timo 2004. Surukirja. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Erkkilä, Jaakko; Holmberg, Tiina; Niemelä, Sirkku & Ylönen, Hilikka 2003. Surevan lapsen kanssa. Helsinki: SMS-Tuotanto Oy.

Harmanen, Eija; Hurmerinta, Eeva-Liisa; Jalli, Tarja; Koponen, Pauliina; Rautamaa, Toivo & Suutala, Hillevi (toim.) i.a. Kuuletko kun kysyn ja huudan? Opas ohjaajalle. Kirkkopalvelujen Opintokeskus.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2009. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2008. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hyvönen, Leena 2011. Lapsen sururyhmä seurakunnassa. Vertaistukea ryhmätyöskentelystä. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Järvenpään toimipaik-

ka. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Kaskinen, Anna-Mari & Raittila Anna-Maija. 2004. Ota hänet vastaan, sanojasu-
ruun. Helsinki: Kirjapaja.

Kaunonen, Marja 2000. Support for a Family in Grief. Tampere: University of
Tampere.

Kinanen, Mare 2009. Surusäkki. Vertaisryhmätyöskentelyä lasten sururyhmille.
Helsinki: Lasten keskus/Lk-kirjat.

Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä 2010. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun
opinnäytetöitä varten. Tampere: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Kübler-Ross, Elisabeth & Kessler, David 2006. Suru ja surutyö. Helsinki: Basam
Books Oy.

Laimio, Anne (toim.) 2004. Opas lasten ja nuorten sururyhmien ohjaajille. Yh-
dessä suru on helpompi kantaa. Suomen Mielenterveysseura, Tuettu
suru-projekti. Vantaa: SMS-Tuotanto.

Laulaja, Maria 2006. Lapsen yksinäisyys kuoleman surun kohdatessa. Diako-
nia. 6 (3), 26-27.

Mattila, Kati-Pupita 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. Juva: Bookwell Oy.

Meikäläinen, Maija 2010. Diakoniatyöntekijä. Pori. Henkilökohtainen tiedonanto
18.11.

Mynttinen-Suonpää, Sirpa 2007. Tukea surevalle lapselle. Jyväskeskuksen leski-
perheiden kokemuksia surevan lapsen saamasta tuesta. Diakonia-
ammattikorkeakoulu. Pieksämäen toimipaikka. Sosiaalialan koulutus-
ohjelma. Opinnäytetyö.

Peltola, Heidi & Vilppola, Margareetta 2009. Luovat ja toiminnalliset menetelmät surevan lapsen tukena. Ohjaajan materiaalia lasten sururyhmiin. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Sosiaalian koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Poijula, Soili 2002. Surutyö. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Poijula, Soili 2007. Lapsi ja kriisi. Selviytymisen tukeminen. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Porin seurakuntayhtymä 2009. a. Lasten sururyhmän materiaali: Lasten sururyhmätyöskentelyn säännöt.

Porin seurakuntayhtymä 2009. b. Lasten sururyhmän materiaali: lasten sururyhmä käynnistyy Porissa.

Porin seurakuntayhtymä 2009. c. Lasten sururyhmän materiaali: kutsu keskusteluun lasten sururyhmän aloittamiseksi porissa.

Porin seurakuntayhtymä 2009. d. Lasten sururyhmän materiaali: Lasten sururyhmän tavoitteet.

Porin seurakuntayhtymä 2009. e. Lasten sururyhmän materiaali: Lapsen osallistuminen sururyhmään.

Porin seurakuntayhtymä 2009. f. Lasten sururyhmän materiaali: Lasten sururyhmän teemat.

Rautiainen, Liisa i.a. Lasten sururyhmä. Lapsi ja kuolema. Viitattu 1.2.2012. <http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/3FB0F9C5F45A33C2C225709F004E25BE?OpenDocument&lang=Fi>.

Saari, Salli 2008. Kuin salama kirkkaalta taivaalta. Kriisit ja niistä selviytyminen.

Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Seurakuntien lapsityön keskus ry. i.a. Kasvatuskumppanuus. Viitattu 20.2.2012.

http://www.evl-slk.fi/kirkon_varhaiskasvatus/perheet/kasvatuskumppanuus.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Vänskä, Tuija 2006. "Olis kiva, jos ne kaikki kertois, mihin ne kaikkien kuoliaiset kuoli". Kokemuksia lasten sururyhmätoiminnasta. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Vantaan toimipaikka. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Vänskä, Tuija 2007. Perheiden surun kohtaaminen ja lasten sururyhmät. Kana-vatyöskentelyn ohjaaminen Espoon hiippakunnan kasvatuksen seminaarissa. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsingin toimipaikka. Diakoninen sosiaali-, terveys- ja kasvatustieteiden koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Vänskä, Venla 2006. Koulutuspäivä lapsen surusta Hyvinkään seurakunnan lastenohjaajille ja pyhäkoulun opettajille. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsingin toimipaikka. Diakoninen sosiaali-, terveys- ja kasvatustieteiden koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

LIITE 1 TEEMAHAASTATTELURUNKO

TAUSTATIEDOT:

Koulutustaustasi ja työhistoriasi lyhyesti

LAPSEN TUKEMINEN SURUSSA:

- Surun käsittely sururyhmässä
- Iän, kehityksen ja kokemuksen huomiointi
- Sururyhmän toiminta käytännössä
- Kasvatuskumppanuus

KEHITETTÄVÄÄ SURURYHMISSÄ:

- Sururyhmän teorian soveltaminen käytäntöön
- Sururyhmien tarve/hyöty
- Osallistujamäärä suhteessa työntekijöihin
- Koulutuksen soveltuvuus ryhmän vetämiseen

LIITE 2 ESIMERKKI TEEMOITTELUSTA

SUORA LAINAUS	ALATEEMA	PÄÄTEEMA
<p>...ihan semmoses kriisitilanteissa ei ryhmään voi tulla...</p>	7.5 Ei liian varhaisessa vaiheessa sururyhmään	Miten lasta tuetaan surussa sururyhmässä?
<p>Elikkä se on hyvä niinku että et jos on ihan niinkö akuutissa semmosessa masennuksessa tai näin että on niinku mielenterveys hyvin niinku horjuvaa että sitte että ei olis ihan heti tuore se suru...</p>		
<p>Et, se on tärkeä et heti ei menetyksen jälkeen heti ei voi osallistua koska silloin ei oo aikuinen eikä lapsi niin ei oo mitenkään valmis lähtee niinkö käsitteleen ryhmässä sitä asiaa kun omalla tavallaan se prosessi on omas päässä yks kaaos.</p>		
<p>...mun käsitykseni kehitys mukaani kehitys on sellanen että monta kertaa se surun käsittely se viivästyy, että aikuinen pystyy alkaa käsittelee sitä nopeemmene mut laps reagoi siihen sitte ehkä vast puolen vuoden vuoden päästä että.</p>		
<p>...jokaisen suru on niin henkilökohtanen asia että että se että en tiä jos ois ollu siis sillai ihan että joku ois murhattu tai tai sit tosiaan vaikka kuollu tosi pitkälliseen sairauteen niin niin oisko siinä ollu..</p>	8.6 Oma ryhmä samanlaisen menetyksen kokeneille	Mitä kehitettävää lapsen tukemisessa sururyhmässä on?
<p>Kyllä Joo varsinki just tämmöses traumaattises surus ni se tarttis oikeestaan sellasen sururyhmän monasti että kaikilla olis niinku sellanen traumaattinen surun kokemus...</p>		
<p>Se olis ihanteellista, se olis ihanteellista, mut aina se ei oo mahdollista. Vertaistuen kannalta...se olis ihanteellista. Ainakin ajattelisin, että niin jos jos järjestetään esimerkiks itsemurhan kokeneille ni ne täytyis kaikki olla...</p>		
<p>Mut kyl mä aattelen, et se jos olis sil tavalla niinkö tarjolla paljon niin, niin must olis hyvä perustaa ryhmät niinku sen puitteissa et, et ketä on menetetty.</p>		